

Čech, Pavel

Aktuální pokroková tematika

In: Čech, Pavel. *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945-1953)*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2011, pp. 119-165

ISBN 9788021054660

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124142>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

5. Aktuální pokroková tematika

5.1 Úvodní charakteristika

5.1.1 Úvodní poznámka

V předchozí kapitole jsme blíže sledovali na příkladu francouzských klasiků význačný fenomén poválečné nakladatelské produkce, který propojil obě základní sledovaná období (1945–1948 a 1949–1953). Ideologická využitelnost realisticko-pokrokové tradice se obrazila v razantním zvýšení podílu vydaných klasiků od roku 1949 na celkovém objemu překladů z francouzštiny.

Cílem následujícího oddílu je vymezit a analyzovat druhou velkou část překladové produkce v rozmezí let 1949 až 1953, a vytvořit tak úplný obraz *ideální literatury*,¹ literatury ideologicky akceptovatelné a plně služebné politicko-kulturním snahám komunistického režimu. Na rozdíl od předešlé kapitoly, kde jsme sledovali realisticko-pokrokovou linii a její místo v českém prostředí v devítiletém časovém intervalu, zaměříme se nyní pouze na úzký časový profil pěti let. Spíše než o zachycení hlubších diachronních tendencí v překladové literatuře aktuální pokrokové tematiky nám proto půjde o postižení její tematické a žánrové struktury a o popsání vzájemného „soužití“ tohoto proudu s realisticko-pokrokovou tradicí. Předpokládáme totiž, že hektická doba budování socialistického státu a rychle se měnící mezinárodněpolitická i vnitropolitická situace se musely nutně odrážet i v kulturním subsystému a aktuální témata, zpracovaná ať již beletristickou, nebo publicistickou formou, v sobě nesla mnohem výraznější, protože bezprostředněji působící informační a výchovný potenciál, než který představovala díla klasiků devatenáctého nebo osmnáctého století. Jednotlivé zásadní události období 1949–1953, změny často převratného významu, jež ovlivnily politický, ekonomický a sociální ráz tehdejší společnosti, bylo třeba především *novému* občanovi lidové demokracie řádně (z pohledu dominantní ideologie) vysvětlit, vytvořit na něho mohutný informační a osvětový tlak. Právě v tomto bodě byla úloha aktuální tematiky v překladech nezastupitelná, a vstupovala proto do jistého konkurenčního „boje“ s překlady klasiků.²

1) Tento pojem si vypůjčujeme od Pavla Janáčka. Srov. JANÁČEK, P. *Literární brak. Operace vyloučení, operace nahrazení*. Brno : Host, 2004.

2) Pojem boje má ovšem spíše naznačit jemné posuny ideologických priorit v centrálně řízené nakladatelské politice než skutečnou rivalitu dvou vzájemně se potírajících dominantních proudů v překladové produkci.

5.1.2 Vymezení pojmů

Z terminologického hlediska rozumíme aktuální pokrokovou tematikou široce koncipovaný, autorsky, žánrově i tematicky mnohovrstevnatý korpus překladů. Při jeho sestavování jsme se řídili třemi základními kritérii. Předně jde o přeložená díla autorů současných, kteří žili a tvořili v období 1949–1953, případně těch, již zemřou až ke konci této periody.³ Druhým kritériem bylo, že tito autoři byli v daném období režimem akceptovatelní (v různém stupni) pro svou ideologicky přijatelnou literární i společenskou angažovanost.⁴ Třetím kritériem byl fakt, že těmto autorům vyšel v období 1949–1953 alespoň jeden český knižní překlad v některém ze států kontrolovaných nakladatelských subjektů.⁵

Žánrově je možné takto získaný okruh překladů rozdělit do tří základních skupin.⁶ Jedná se o angažovanou beletrii (1. skupina), v jejímž rámci se nejvíce cenila díla napsaná v duchu zásad tzv. socialistického realismu, o publicistiku a dokumenty (2. skupina) a o odbornou tematiku s problematikou společenských věd (3. skupina). Dříve než rozebereme tyto tři skupiny podrobněji, popíšeme stejně jako v předchozí kapitole nejprve kvantitativní zastoupení aktuální tematiky na produkci překladů v jednotlivých letech i v celém sledovaném období 1949–1953 a poté její postavení v nakladatelské praxi.

5.1.3 Aktuální pokroková tematika v diachronním přehledu (1949–1953)

Na rozdíl od francouzských klasiků, jejichž přítomnost v českém prostředí jsme analyzovali v průběhu téměř celé dekády (1945–1953), nemůže vést rozbor relativně krátkého časového období pěti let (1949–1953) k postižení hlubokých vývojových tendencí. Nicméně následující statistický přehled jistou vypovídací hodnotu přináší, zejména co se týče jemného vychýlení rovnováhy mezi beletristickými a nebeletristickými žánry.

3) Např. P. Éluard v roce 1952. Výjimkou z tohoto prvního kritéria je zařazení práce francouzského historika Alberta Mathieze (1874–1932) věnované dějinám Francouzské revoluce. Toto dílo jsme začlenili do korpusu překladů proto, že se svým zaměřením slučuje s tehdejší francouzskou pokrokovou historiografií, tak jak ji reprezentuje především marxistický historik Albert Soboul, který k Mathiezovi napsal i kritický doprovodný text.

4) Tímto kritériem se především chápe jejich pozitivní přístup k mezinárodněpolitickým změnám, zejména v souvislosti s nástupem studené války a sovětizací prostoru střední a jihovýchodní Evropy včetně zásadních proměn společenského systému v Československu po únorových událostech v roce 1948. K významným událostem na mezinárodní scéně patřila např. řecká občanská válka, konflikt v Koreji, ostrakizace titovské Jugoslávie a procesy se zavrženými politickými exponenty v sovětských satelitech. Zejména kvůli nepřijatelné společenské angažovanosti jsme z korpusu aktuální pokrokové tematiky vyloučili Charlese Vildraca, třebaže mu ještě v roce 1949 vyjde pohádkový titul *Lev a jeho brýle* jako jisté reziduum liberálnějšího předúnorového edičního režimu. K problematice vyloučených autorů viz následující kapitola.

5) Ve statistikách proto nejsou zahrnuti autoři, kteří sice v období 1945–1948 byli chápáni převážně jako spisovatelé pokrokové (zejména díky své aktivní účasti na vnitřním francouzském odboji během druhé světové války), např. J. Cassou, jimž v této době vyjde alespoň jeden český překlad (případně se tento překlad objeví jako součást víceautorské položky), avšak žádný jejich překlad již není publikován po roce 1949, a to právě kvůli jejich pozdější nesprávné ideologické orientaci (Cassouův údajný titismus). Podobně jsme nezařadili do korpusu ty autory, u kterých přetrvávalo i po roce 1949 neutrální či pozitivní hodnocení (např. R. Desnos), avšak nevyšel jim ani jeden překlad. Na druhé straně obsahují statistické tabulky i jména C. Roye, G. Lukáce nebo E. Trioletové, jejichž překlady se ve sledovaném období sice objeví (i když pouze v roce 1949), nicméně ideologické zhodnocení jejich díla není jednoznačně pozitivní.

6) Viz Tabulky 1–3 v Příloze F.

5.1.3.1 Srovnání období 1945–1948 a 1949–1953

Jak jsme již výše konstatovali, v celkovém korpusu překladů z francouzštiny je patrný zásadní kvantitativní rozdíl mezi oběma dílčími obdobími. V absolutních číslech je ve druhé periodě publikováno na 299 položek, což činí 60 položek ročně; ve čtyřleté poválečné etapě jde o 365 položek a roční průměr zhruba 91 položek. V aktuální pokrokové tematice můžeme pozorovat zcela opačnou tendenci, strukturně odpovídající kvantitativnímu nárůstu ve vydávání klasiků: jestliže jsme pro období 1945–1948 dohledali sedmnáct položek (v průměru čtyři položky ročně),⁷ v následujících pěti letech se produkce více než zpětinásobí na 91 položek (roční průměr zhruba osmnáct položek).

5.1.3.2 Produkce v jednotlivých letech v období 1949–1953

K analyzovanému období 1949–1953 jsme již v předchozí kapitole uvedli, že v dílčí periodě 1949–1951 celkový počet překladů z francouzštiny narůstá, v roce 1952 přichází prudký propad, který vystřídá v dalším roce opětovný silnější nárůst, třebaže v absolutním počtu položek se tento rok nevyrovná roku 1951, který je nejvíce nakloněn překladům z francouzštiny.

V oblasti aktuální pokrokové tematiky se projevují některé analogické tendence. Výchozí rok 1949 se vyrovná se svými šestnácti položkami⁸ produkci takto tematicky zaměřené literatury za celé předchozí období. Léta 1950 a 1951 jsou roky výrazného růstu: v roce 1950 se zvýší produkce sledované linie o zhruba 37 % (na 22 položek), přírůstek v roce 1951 je již méně výrazný a činí necelých pět procent (23 položek). Přesto i tak je rok 1951 početně nejvýznamnější z hlediska aktuální pokrokové tematiky. O rok později dojde k zásadnímu propadu přibližně o 33 % (16 položek).⁹ Pokles pokračuje i v roce 1953, kdy se objeví čtrnáct položek, což je nejslabší výsledek v celém sledovaném období, který zároveň představuje pouhých 64 % produkce nejsilnějšího roku 1951. Jde o zásadní rozdíl ve srovnání se situací ve francouzských překladech obecně: celkový počet českých překladů z francouzštiny v roce 1953 vzrůstá a dosahuje 82 % produkce roku 1951.

7) Viz Příloha D a Tabulka č. 1. V uvedených sedmnácti položkách jde pouze o položky jednoautorské a díla jen těch autorů, kterým vyjde alespoň jeden překlad i v roce 1949 nebo v letech následujících. V tomto počtu nejsou tedy zahrnuti výběry, v nichž se před rokem 1949 objeví např. ideologicky průchozí Éluard nebo Aragon, avšak někdy vedle autorů později nepohodlných (např. J. Cassou). Mimo výše uvedený počet zůstanou i autoři oceňovaní po roce 1949, kteří se ale v tomto období v českých překladech neobjeví (např. R. Desnos). Na druhou stranu figuruje mezi těmito sedmnácti položkami např. próza E. Trioletové *Nikdo mě nemá rád*, a to díky autorčině osobnosti (vztah s L. Aragonem a její funkce v poválečné francouzském kulturním životě), a ne tematickému zaměření díla, jež se v podstatě vymyká požadavku ideologické angažovanosti, který se neoddělitelně pojí se základními cíli aktuální pokrokové literatury po roce 1949.

8) Viz Příloha D a Tabulka č. 1.

9) Tento propad je méně drastický než u celkového množství překladů z francouzštiny.

5.1.3.3 Podíl na celkové produkci překladů

Podíl aktuální pokrokové tematiky je v poválečném korpusu překladů zhruba pětiprocentní. V období 1949–1953 ovšem vzroste na 30 %.¹⁰ Ve výchozím roce 1949 činí podíl 28 %, v roce 1950 se tento podíl zvýší na 35 %. V roce 1951, kdy vyjde nejvíce překladů této linie, dojde ke čtyřprocentnímu snížení podílu. Zdánlivě paradoxně o rok později, kdy je publikován druhý nejmenší počet položek linie (společně s rokem 1949), se podíl aktuální tematiky o šest procent zvyšuje (37 %). V následujícím roce se podíl opět výrazně propadne na nejmenší hodnotu od roku 1949 (23 %). Obdobné tendence jsou patrné, jestliže se vezmou do úvahy údaje o celkové produkci očištěné o překlady s technickou, přírodovědnou, sportovní a uměleckou tematikou.

5.1.3.4 Zhodnocení statistických rozborů

Bližšího komentáře si zaslouží především tři roky: 1949, 1952 a 1953. Jak bylo uvedeno, v roce 1949 vyšlo celkem šestnáct položek, což představuje asi třicetiprocentní podíl na celkové (očištěné) produkci překladů. Nicméně při bližším pohledu lze zmíněné údaje poněkud relativizovat. Sedm položek z celkových šestnácti je původním dílem šesti autorů, kteří již v českém překladu po roce 1949 (do roku 1953) nevyjdou: jde o A. Cosseryho, C. Morgana, C. Roye, F. Olivierovou, E. Trioletovou a G. Lukácse. Tři z těchto položek vyjdou péčí soukromých nakladatelství, jež budou ještě v roce 1949 likvidována (Jos. R. Vilímek, Athos a Nová osvěta). Není tedy vyloučeno předpokládat, že někteří zmínění autoři stačili vyjít v roce 1949 jako určitý pozůstatek nakladatelských plánů ještě ne zcela podřízených centrální kontrole, a představují proto „labutí píseň“ relativně svobodného soukromonakladatelského sektoru před březnem 1949. K důvodům, proč alespoň některá z těchto jmen nebyla po roce 1949 zařazována do edičních plánů, se blíže vrátíme v kapitole věnované neprůchozím autorům. Na tomto místě pouze konstatujeme, že z archivních zápisů z povolovacích řízení z počátku padesátých let vyplývá ideologicky motivovaná nedůvěra k osobnostním charakteristikám autorů nebo obsahovým kvalitám posuzovaných děl. Tato nedůvěra se ovšem nemusela pojit s přísnou ostrakizací těchto autorů v českém prostředí.¹¹ Pokud bychom přihlédli k tomuto spornějšímu hodnocení některých francouzských autorů (jejich děl), lze považovat rok 1949 z hlediska aktuální pokrokové tematiky za rok přechodu, ve kterém se ještě mohou objevit položky, jež by v následujících letech měly mnohem více ztížený, ba přímo vyloučený přístup k českému čtenáři. Počet šestnácti položek (a odpovídající podíl na celkové produkci) se tudíž jeví jako výrazně nadhodnocený. Korigované údaje by mohly představovat sedm položek, resp. třináctiprocentní podíl.

Druhým zajímavým rokem je rok 1952. V absolutních číslech v něm vyjde druhý nejmenší počet položek sledované tematické linie (šestnáct stejně jako v roce 1949) a zároveň se projeví nejvyšší poptávka po aktuální tematice v celkovém objemu překladů

10) Viz Příloha D a Tabulka č. 1.

11) Srov. např. nadšeně přivítanou návštěvu Clauda Roye v tehdejší Československu. Viz -vp-. Claude Roy mezi námi. In *Literární noviny*, 1952, č. 23 (12. 7. 1952), s. 8.

(43 % v očištěné produkci). Fenomén dramatického poklesu celkového počtu překladů z francouzštiny v tomto roce jsme se již pokusili vysvětlit v předchozí kapitole. Lze tedy předpokládat působení obdobných záporně působících faktorů i v této tematické linii. Pozoruhodnější je nicméně vzrůst podílu aktuální tematiky na celkové produkci, jev přímo opačný situaci v oblasti realisticko-pokrokové tradice. Vysvětlení tohoto jevu napomůže pohled na strukturu položek s aktuální pokrokovou tematikou.¹² Z šestnácti vydaných položek tvoří angažovaná beletrie zhruba devatenáct procent (tři položky), odborná tematika sociálních věd třináct procent (dvě položky), avšak publicistika a dokumenty dokonce 69 % (jedenáct položek). Z tohoto přehledu jednoznačně vyplývá, že tvůrci ediční politiky preferují informativní žánry nebeletristické (82 % z produkce aktuální tematiky v roce 1952). Informativní funkce překladové literatury tak výrazně zastúpila funkci estetickou. Vzhledem k tomu, že se ediční plány předkládaly ke schválení vždy v předcházejícím roce, poptávka po aktuální literatuře musela být silná již v roce 1951. Tehdy procházela systémem povolovacích řízení díla vydaná v originále nejpozději právě v roce 1951. Aby vyhověla ideologickému kritériu vysoké aktuálnosti, nemohla se zároveň tato díla datem vydání francouzského originálu příliš vzdalovat roku 1951. Tematicky tak pokroková literatura, která vyšla v českém překladu v roce 1952, obrázela vnitropolitickou situaci ve Francii a mezinárodněpolitické události především z počátku padesátých let, tedy hektické období eskalace studené války, její odraz v životě lidových demokracií a ve Francii samotné a zvýšenou organizovanost světového mírového a odborového hnutí.

Rok 1953 představuje určitý protipól roku 1952. Podíl aktuální pokrokové tematiky na celkové produkci překladů výrazně klesá stejně jako celkový počet vydaných položek této linie (ovšem ne tak prudce). Naopak celkový počet překladů se zvyšuje. Dochází k výrazné „rehabilitaci“ beletristických položek, a to nejen v případě klasiků, ale i v oblasti aktuální tematiky. Zde představuje beletrie podíl 50 % stejně jako položky nebeletristické. Naopak překlady publicistické a dokumentární literatury ztrácejí výsadní pozici z roku 1952, a ukončují tak svou plynulou expanzi v celém sledovaném období. Tento jev lze vysvětlit jistou stabilizací zvláště mezinárodněpolitické situace, a tudíž i zřejmým nedostatkem (kvalitní) francouzské aktuální publicistiky vhodné k převodu do češtiny.

Pokud bychom vnímali vydávání aktuální pokrokové tematiky jako dynamický proces určovaný polaritou beletristických a nebeletristických položek, je rok 1949 jediný, ve kterém je beletrie zastoupena silněji než žánry nebeletristické (63 % ku 38 %). O rok později se již poměr obrací ve prospěch publicistiky a odborné tematiky (41 % ku 59 %), tento rozdíl se zvyšuje i v roce 1951 (22 % ku 78 %) a kulminuje právě v roce 1952 (19 % ku 82 %). V roce 1953 se síly vyrovnávají. Tato vnitřní dynamika tak může dokumentovat vysokou utilitárnost a zároveň určitou chudobu tehdejší moderní francouzské překladové literatury: v relativně nízkém množství překladů, které vyjdou v letech 1949–1953, převažují položky s explicitní ideologickou výpovědní hodnotou, ne nepodobné tehdejší bojovné žurnalistice, na úkor literatury, jež se snaží obdobné ideologické poselství a informativní hodnotu vložit do umělecké fikce.

12) Viz Příloha D a Tabulka č. 2.

5.2 Nakladatelské subjekty a aktuální pokroková tematika

5.2.1 Diachronní přehled

V celém sledovaném období 1949–1953 vydalo alespoň jednu položku s aktuální pokrokovou tematikou 21 subjektů.¹³ Nejpestřejší je struktura nakladatelských subjektů v roce 1949 (celkem jedenáct různých subjektů), naopak nejslabší v roce 1952 (sedm).¹⁴ V letech 1950, 1951 a 1953 se jejich počet stabilizuje na devět. Rok 1949 je ale nejpestřejší pouze formálně. V souvislosti s reorganizací nakladatelského sektoru totiž svou činnost fakticky ukončí pět nakladatelství (Athos, Máj, Nová osvěta, P. Prokop a Jos. R. Vilímek), která v tomto roce vydají po jedné položce s aktuální tematikou. Relativně nejvyšší údaj tak spíše vypovídá o propojení dvou odlišných etap ve vývoji nakladatelského trhu právě v roce 1949. Navíc některé z položek, jež vydá uvedená pětice nakladatelství, budou v novém systému více nebo méně sporně přijímané.¹⁵ Poněkud abnormální je rok 1952. Počet subjektů je nejnižší v celé etapě 1949–1953, avšak stejně jako v případě celkového počtu subjektů, které vydají alespoň jeden překlad z francouzštiny, tak v případě klasiků dochází naopak k mírnému nárůstu.¹⁶ Tuto skutečnost lze vysvětlit jistým odklonem od aktuální pokrokové tematiky zejména ve prospěch klasiků, který se začíná projevovat s předstihem již v roce 1952, třebaže v tomto roce dosáhne paradoxně podíl aktuální pokrokové tematiky v celkové struktuře překladů nejvyšší hodnoty. Zatímco v roce 1949 připadá na jeden subjekt zhruba 1,5 vydané položky aktuální tematiky, v roce 1950 je to již 2,3 položky a tento poměr dosahuje svého maxima o rok později s 2,7 položky na subjekt. V tomto roce tak lze hovořit o největší koncentraci aktuální pokrokové tematiky do několika nakladatelských subjektů, což zároveň vypovídá i o tom, že se ve vyšší míře specializují na tuto problematiku v rámci celého nakladatelského sektoru. V roce 1952 klesá sledovaný index na hodnotu roku 1950 a rok 1953 klesající tendenci potvrdí výsledkem odpovídajícím roku 1949 (1,6).

Mezi dvaceti jedním subjektem, které zachycuje Tabulka č. 2 Přílohy E, se objevují jednak subjekty marginální s maximálně dvěma vydanými položkami. Jde o již zmiňovaná likvidovaná soukromá nakladatelství, případně slabé subjekty nové éry, které se buď specializovaly na klasiky (např. ČDLJ a SNDK), případně jiný typ literatury (např. Život a práce), anebo se jejich ediční profil nestačil plně rozvinout (případ SNPL, formálního nástupce nakladatelství Svoboda).

Za výraznější subjekty lze z čistě kvantitativního hlediska považovat především nakladatelství Orbis (deset vydaných položek aktuální tematiky), Svobodu (dvanáct), Práci (třináct) a hlavně nejvýraznější nakladatelství Mír (devatenáct). Jestliže bychom kritérium počtu vydaných položek sledované linie konfrontovali s jejich podílem na celkové produkci uvedených subjektů, neotřesitelná pozice Míru by zůstala zachována (aktuální tematika představuje 95 % celkové produkce tohoto subjektu), stejně jako relativně silné

13) Je to o sedm méně, pokud tento údaj srovnáme s celkovým počtem subjektů, které v tomto období vydaly minimálně jeden překlad klasiků.

14) Viz Příloha E a Tabulka č. 1.

15) Např. Royova *Noc je pláštěm chudých* (Jos. R. Vilímek) nebo Lukácsův *Existencialismus či marxismus?* (Nová osvěta).

16) Srov. s Přílohou B a Tabulkou č. 2.

postavení Orbisu (63 %) a Práce (50 %). Naopak nakladatelství Svoboda by poněkud ztratilo: aktuální tematika totiž zaujímá pouze 38 % jeho celkové produkce vzhledem k převažující orientaci na realisticko-pokrokovou tradici. Do popředí by se ovšem na druhé straně dostala nakladatelství Naše vojsko (80 %) a Rovnost (75 %), která nicméně ve sledovaném období publikují relativně nízký počet položek (čtyři, resp. tři).

Faktor autorské různorodosti produkce daný indexem pestrosti¹⁷ vysokou vypovídá hodnotu o hegemonii určitého subjektu nepřináší. Většina nakladatelských domů dosahuje hodnot mezi 1,0–1,3,¹⁸ pouze Rovnost se vymyká svým indexem 3,0. Ve srovnání s klasiky je tedy index pestrosti u velkého počtu subjektů nízký, což znamená, že se v edičních profilech velmi zřídka objevovali stejní autoři (stejná díla). Nedá se proto ani říci, že by se určité nakladatelství specializovalo na konkrétního autora a věnovalo mu větší prostor. To ovšem neznamená, že by se konkrétní subjekt nemohl specializovat na dílčí tematickou nebo žánrovou linii (např. odborářská literatura v nakladatelství Práce). Nízký index pestrosti na druhé straně vypovídá o jasnějším a rigidnějším plánování nakladatelských programů, které bylo koordinováno povolovacími orgány. Zprvé jde o rozchod s praxí patrnou při vydávání klasiků (kritizované, leč nedůsledně kontrolované vydávání stejné položky v různých subjektech). Na druhém místě je třeba zmínit fakt, že vysoká míra aktuálnosti položky vedla také k rychlejšímu zastarávání jejího obsahu. Opakovaná vydání by se tak snadno mohla dostat do rozporu s aktuální realitou vnitropolitického nebo mezinárodněpolitického dění, což bylo samozřejmě z pohledu vládnoucí ideologie nemyslitelné.¹⁹

5.2.2 Péče o aktuální pokrokovou tematiku

Předchozí statistické rozbory ukázaly na významné subjekty, které vydávaly aktuální pokrokovou tematiku. Jako výrazný subjekt se profilovalo především nakladatelství Mír. Tento subjekt patřil také se svými dvaceti vydanými položkami mezi pětici nejvýznamnějších nakladatelství, co se týče celkového počtu publikovaných překladů z francouzštiny. Právě na příkladu tohoto nakladatelství budeme v následující části analyzovat, zda aktuální pokrokové tematické bylo v komunistické ediční politice věnovaná stejná pozornost jako vydávání klasiků. Vydeme přitom z pěti základních parametrů definovaných v předchozí kapitole (specializované edice, výběry z díla nebo sebrané spisy, opakovaná vydání, výše nákladu a přítomnost doprovodných textů). Nejdříve ale připomeneme historické okolnosti působení nakladatelství.

Počátky Míru spadají do roku 1948, kdy tento subjekt vzniká jako nakladatelství a vydavatelství Svazu bojovníků za svobodu (SBS).²⁰ V SBS se sloučily, také v roce 1948, Svaz

17) Podíl vydaných položek linie vůči počtu různých autorů vydaných nakladatelstvím.

18) Orbis, Melantrich, Mladá fronta, ČS (index pestrosti po 1,0), Mír, Práce, Svoboda (po 1,1), NV a SNKLHU (po 1,3).

19) Viz např. proměnu přístupu lidovědemokratických států k Jugoslávii, tak jak ji dokumentují některé překlady z francouzštiny.

20) Historické pozadí vzniku nakladatelství Mír a jeho působení v nakladatelské sféře až do jara 1951 shrnuje archivní dokument *Mír, nakladatelství a vydavatelství Svazu bojovníků za svobodu*, odkud také čerpáme většinu následujících informací včetně citací. Viz NA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 541.

osvobozených politických vězňů, Československá obec legionářská a další odbojové organizace. Ředitelem byl jmenován Karel David a na konci roku 1948 vzniká první redakční rada. Jejímí členy jsou i někteří překladatelé z francouzštiny nebo autoři doprovodných textů k francouzským překladům, např. František Bárta, Radim N. Foustka, Václav Jílek a především Karel Marek. S redakční radou úzce spolupracují další společenské organizace jako např. Svaz přátel demokratického Španělska, Československo-řecká společnost a později Československý výbor obránců míru. Za hlavní cíl v ediční politice si Mír stanovil boj „proti všem zbytkům fašismu a nacismu, proti reakci a imperialismu, proti válce.“ Nakladatelství bylo silně expanzivní a již od samého počátku své činnosti usilovalo o propojení s dalšími nakladatelskými subjekty, které bylo motivováno převážně ekonomickými zájmy. Hned od začátku roku 1948 vedlo jednání se stejnojmenným brněnským nakladatelským družstvem založeným již v roce 1945 a tato jednání vyústila v začlenění brněnského podniku do „pražského“ Míru k 1. 1. 1949. Ve stejné době bylo připojeno nakladatelství Pokrok, v létě 1949 nakladatelské družstvo Maják a ke konci téhož roku i nakladatelské družstvo Čin. Od listopadu 1949 probíhala také jednání K. Davida s družstvem Nová osvěta,²¹ jež o své likvidaci a převedení likvidační podstaty a zaměstnanců do Míru rozhodlo v červnu 1950. Nejvýznamnějším posílením Míru se stalo faktické propojení s nakladatelstvím s dlouholetou prvorepublikovou tradicí Družstevní práce. V dubnu 1950 vznikne personální unie Míru s Družstevní prací v osobě ředitele (K. Davida) a šéfredaktora (Josefa Lenka, šéfredaktora Míru od 1. února 1950).²² Tímto aktem rovněž vyvrcholila kritika ideologicky nevhodného edičního programu Družstevní práce, které ji podrobilo Ministerstvo informací a osvěty. Ediční plán na rok 1951 vytvářela již obě nakladatelství společně.²³ Od 1. ledna 1951 byly oba podniky „sloučeny v jeden provozní celek“,²⁴ novým ředitelem podniku byl ministrem Kopeckým jmenován Josef Kalaš a šéfredaktorem Jan Řežáč. Likvidace Družstevní práce byla ukončena k 1. lednu 1952 a družstevníci byli převedeni do čtenářské obce Míru. Aby členové Družstevní práce, které vážně znepokojilo propojení obou podniků s viditelným dopadem na proměnu edičního profilu, na nakladatelství Mír-Družstevní práce nezanevřeli,²⁵ což by mělo negativní eko-

21) Již 15. listopadu 1949 vyslovalo předsednictvo NERČ souhlas se sloučením Nové osvěty s Mírem na základě žádosti Míru. Viz NA, f. MI, IČ 65, K 20. Zápis o schůzi předsednictva NERČ (15. 11. 1949).

22) Z dalších významných činitelů nakladatelství Mír je třeba připomenout zástupce šéfredaktora Jaromíra Hořce, který byl před svým nástupem do Míru dlouholetým ředitelem Mladé fronty (1945–1950). Viz KNAPÍK, J. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Cit. dílo, s. 107. Hořec byl také společně s Daliborem Plichtou odpovědný za politickou mírovou literaturu. Šéfredaktorem měsíčníku Mír, jehož náklad se pohyboval kolem 120 000 výtisků, byl významný překladatel, autor doprovodných textů a lektorských posudků Karel Marek.

23) V bibliografických údajích v knihách se na místě nakladatele objevuje spojení Mír-Družstevní práce.

24) V září 1951 získává nakladatelské oprávnění k Míru vedle SBS ještě Československý výbor obránců míru (ČVOM). Fakticky může ČVOM využívat Mír jako „své“ nakladatelství přinejmenším již od února 1951. Spolupráce mezi ČVOM a Mírem ovšem nebyla, alespoň zpočátku, příliš jednoduchá a příslušná archiválie ukazuje, že direktivně řízená reorganizace nakladatelského sektoru se někdy nesetkávala s plným pochopením ani u „poslušných“ podniků.

25) O tom svědčí např. anonymní dopis z října 1950, který má údajně tlumočit názor většiny členů Družstevní práce. Jeho autor se v něm otevřeně ohrazuje proti výrazně politickému profilu nového edičního plánu na rok 1951: „Politiku máme dost a netoužíme po tom, abyste nám ji předkládali. /.../ přejeme si, abyste nás ušetřili vydávání politické literatury. /.../ nechceme také knihy válečné, /.../ nechceme číst jenom o socialismu /.../.“ Viz LA PNP, f. A DP. Korespondence členská (dopis z 29. 10. 1950).

nomický dopad na jeho hospodaření, udržuje takticky Mír ve společném edičním plánu na rok 1951 i takové tituly (v archivním dokumentu nejsou blíže specifikovány), „které nespádají přesně do /jeho/ programu, které /mu/ však pomohou v udržení širokých členských mas.“

Základní funkce nakladatelství Mír byly v roce 1951 vymezeny následovně. Jde předně o vydávání literatury s mírovou tematikou, která má popularizovat světové hnutí obránců míru včetně jeho působení v kapitalistických státech. Dále to je tematika boje proti fašismu, jehož moderní formou má být údajně tehdejší americký imperialismus. Vedle literatury s aktuální tematikou má Mír přinášet tituly, jež přibližují mírový boj v dějinách lidstva. Snaha Míru propojit ve svém edičním plánu na rok 1951 obě základní motivace, totiž udržet čtenářskou obec Družstevní práce a zároveň se profilovat jako ideologicky jasně čitelná a zájmům kulturních ideologů poslušné nakladatelství, se ovšem nesetkala s kladným hodnocením ze strany nadřízených kontrolních orgánů. Nedatovaná a nepodepsaná analýza edičních plánů českých nakladatelství na rok 1951 konstatuje v případě Míru, že „celkový plán /je/ necílevědomý, téměř náhodný /... a/ obsahuje málo publikací pojednávajících o vlastním mírovém hnutí.“²⁶

Po právní stránce Družstevní práce zaniká k 1. 1. 1953, kdy ztrácí definitivně vydavatelské oprávnění,²⁷ a v reorganizovaném systému nakladatelské sítě od tohoto data figuruje pouze Mír. Jeho staronový ediční profil je určen poměrně lapidárně: „/.../ bude vydávat především agitační literaturu a aktuální brožury pro potřeby mírového hnutí.“²⁸

Většina položek Míru vyšla v rámci většího počtu specializovaných edic. Vedle Stráže Míru (Pozner: 1953), Edice Československého výboru obránců míru (*V boji za mír jsou s námi stamiliony*, 1951), edicí Za mír (Jouvenel: 1951), Pojmy a dokumenty (*První zasedání Světové rady míru*, 1951) a beletristicky zaměřené edice Nový svět (Daix: 1951, Gamarra: 1952) existovala i Členská edice Míru (Téryová: 1950) a zejména Dějiny zítřka (Soria: 1950, Baumier: 1950, 1951, Bonte: 1950) a Četba Míru (Antelme: 1950, Stil: 1950, Téryová: 1950, Tillard: 1950). Na rozdíl od vydávání klasiků se neobjevuje žádná bibliofilská řada.

Další odlišnost od ediční praxe klasiků spočívá v tom, že se nevydávají žádné výběry z díla nebo sebrané spisy konkrétního autora. Tento fakt není překvapivý: značný podíl v nakladatelské produkci Míru tvoří příležitostná aktuální publicistika a dokumenty (deset z devatenácti položek), položky účelově vydávané, kde rozhodující je jejich obsah a ne autor z literárněhistorického hlediska často marginální. Druhým důvodem je, že autoři socialistického realismu, druhé základní složky produkce Míru (osm položek), jsou mladí, jejich dílo je proto zatím nerozsáhlé, a není tedy možné ani účelné sdružovat je do větších shrnujících celků.

Na rozdíl od realisticko-pokrokové tradice se neobjevují ani opakovaná vydání či dotisky původních vydání. Opakovaně vyjdou v Míru pouze dva autoři, Simone Téryová (1950: 2) a Jean Baumier (1950, 1951), ovšem vždy s odlišným titulem.

Výše nákladu, pokud ji tiráž uváděla, se pohybovala většinou v řádu několika tisíc výtisků, zpravidla do deseti tisíc. Nadprůměrnému nákladu se mohl těšit životopis odbojářky

26) Viz NA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 529. Plán na rok 1951. Ručně dopsané poznámky.

27) Viz NA, f. MI, IČ 368, K 97. Družstevní práce – zrušení vydavatelského oprávnění (31. 12. 1952).

28) Viz NA, f. MI-D, IČ 342, K 85. Nová organizace vydávání a rozšiřování neperiodických publikací. Návrh vládního usnesení (15. 12. 1952).

D. Casanovové od S. Téryové *Srdce plné slunce* (15 750 výtisků),²⁹ Baumierova obžaloba světových imperialistů *Od Hitlera k Trumanovi* (20 000 výtisků) a zejména svým rozsahem nevelký a cenově ze všech položek nejlevnější³⁰ soubor dokumentů týkajících se prvního zasedání Světové rady míru (100 000 exemplářů) v únoru 1951.³¹ Náklad této položky zdaleka přesáhl i nejvyšší náklady některých položek realisticko-pokrokové tradice,³² což mj. dokazuje dobově podmíněný význam masově vydávané aktuální publicistiky a dokumentů oproti klasické nebo moderní beletrii.

Většina položek (patnáct z devatenácti) byla opatřena doprovodnými vysvětlujícími texty. Převahu měly česky psané doslovy: autorem šesti z nich byl překladatel Karel Marek.³³ Objevily se i překlady původních nečeských komentářů: např. Mathiezovu *Francouzskou revoluci* (1952) doprovodila předmluva A. Soboula. Sporadicky se vyskytují dva doprovodné texty, původní český a přeložený francouzský: např. položku *Bude Francie americkou kolonií?* G. Sorii (1950) vysvětlují texty K. Marka a F. Joliot-Curieho.

Z tohoto stručného přehledu produkce nakladatelství Mír je patrné, že v ediční politice existovaly mezi vydáváním klasiků a aktuální pokrokové tematiky systémové shody (specializované edice, doprovodné texty), ale i přirozeně nebo ideologicky dané rozdíly (absence výborů a opakovaných vydání, výše nákladu). Tyto shody a rozdíly se objevují také u dalších nakladatelských subjektů. Pozornost, kterou věnovali kulturní ideologové a jim podřízené povolovací orgány vydávání aktuální tematiky, tedy nebyla zcela identická s pozorností určenou vydávání klasického dědictví minulosti. Přesto tu je ještě jeden aspekt, který podtrhuje významovost aktuální tematiky v českém prostředí a odlišuje ediční péči o překlady nové tematiky od překladů klasiků. Tím je krátká časová prodleva mezi rokem vydání francouzského originálu (resp. francouzského překladu z jiného jazyka) a jeho českého vydání. Tento *fenomén aktuálnosti*, vycházející z ideologických výchovně-vzdělávacích potřeb komunistického režimu (pozitivní nebo negativní propagandistická funkce překladů), činí překlady nové tematiky velice „konkurenceschopnými“ ve vztahu k překladům klasiků: to, o čem čtenář čte, se *opravdu děje právě teď*; čtenář čte o skutečné, *své* realitě. Většina povolených českých překladů vychází do jednoho roku po vydání francouzského originálu,³⁴ poměrně méně častý je větší časový rozestup.³⁵ V případě tří položek (opět příklad nakladatelství Mír) se dokonce rok vydání českého překladu shoduje s rokem vydání francouzského originálu. Nejmarkantněji to je vidět u položky *V boji za mír jsou s námi stamiliony*, která shrnuje projevy z druhého zasedání

29) Jde navíc o náklad dodatečně zvýšený. Původně Mír počítal s nákladem patnácti tisíc exemplářů. V některých případech došlo k opačnému posunu. Antelmův román *Patříme k lidem* měl původně vyjít v nákladu patnácti tisíc výtisků, později byl náklad snížen na 10 750 exemplářů a v tiráži této položky je dokonce údaj devět tisíc vydaných výtisků. Viz NA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 564 (2). Zápis ze schůze povolovací komise (20. 1. 1950). Důvody, které vedly Mír k těmto opatřením, archivní materiály neuvádějí.

30) Cena pět korun při rozsahu šedesátí stránek.

31) Podprůměrného nákladu 3 000 výtisků dosáhla pouze Poznerova reportáž z USA *Kdo zabil H. O. Burrella* (1953).

32) Rollandův *Dobry člověk ještě žije*, kterého vydá ČS v roce 1951, dosáhne 62 500 výtisků.

33) Sedmý text vznikl za spolupráce s Y. Markovou a osmý napsal Marek společně s V. Strakou.

34) Např. v případě Míru Stil: 1950, Téryová: 1950, Laffitte: 1951, Daix: 1951, Baumier: 1951, Gamarra: 1951, Pozner: 1953.

35) Např. ve stejném nakladatelství Mury: 1950 (francouzský originál z roku 1948), Téryová: 1950 (*Brána k slunci* /1946/).

Světové rady míru. Toto zasedání probíhalo od 1. do 6. listopadu 1951, český překlad byl vysázen již 1. prosince a publikace šla do tisku 10. prosince stejného roku.³⁶ Fenomén aktuálnosti byl také zdůrazňován v českých doprovodných textech, jejichž autoři často přebírali roli původních tvůrců a ve svých komentářích přeložený text „dovyprávěli“ do okamžiku bezprostředního vydání překladu, čímž ještě zvýšili aktuální hodnotu díla. Na druhou stranu výtku neaktuálnosti původního textu, což byl eufemismus pro určitou míru jeho ideologické závadnosti, představovala jeden ze základních argumentů pro zamítnutí publikace v povolovacím řízení.³⁷

5.3 Aktuální pokroková tematika

5.3.1 Úvodní poznámky

Rozbor produkce aktuální pokrokové tematiky vychází z jejího rozdělení do tří základních žánrových skupin, a to na beletrii, na publicistiku a dokumenty a na odbornou tematiku z oblasti sociálních věd. Žánrové kritérium bylo prvořadé, neboť zřetelně ukazuje tři hlavní oblasti českých překladů z francouzštiny po roce 1949. Jeho další výhodou je, že napomáhá k rozlišení jemných posunů v prioritách nakladatelské politiky ve sledovaném období. Někteří autoři se objevují i ve dvou skupinách. Např. Simone Téryová je zařazena nejen do skupiny beletrie (román *Brána k slunci* /Svoboda: 1948, Mír: 1950/), ale i do publicistiky a dokumentů (životopis odbojářky Danielle Casanové *Srdce plné slunce* /Mír: 1950/ a politická reportáž z řecké občanské války *Bojují v Thermopylách* /Svoboda: 1949/).³⁸ Navrhnuté žánrové dělení má pracovní charakter a v některých případech může být diskutabilní: např. publicistika a dokumenty zahrnují všechny životopisy, třebaže jejich zpracování se formálně pohybuje od žánru politického pamfletu (např. životopis F. Joliot-Curieho od Michela Rouzéa) až po biografie výrazněji beletrizované (např. zmíněný životopis D. Casanové). Toto řešení je ovšem systémové, neboť celou skupinu publicistiky a dokumentů propojuje základní cíl představit čtenáři jasné a srozumitelně významné osobnosti a aktuální společenská témata, aniž by ovšem autorovo sdělení bylo „zatíženo“ zásadním příklonem k umělecké fikci, jak tomu je v případě tvorby beletristické.

Poněkud kuriózně může působit zařazení Jeana Effela a jeho politické satiry (*Politické kresby 1939–1953* /SNKLHU: 1953/) do skupiny beletrie. Effelův aktuální politický humor a ideologicky vhodná společenská angažovanost (vyzdvižen je zejména jeho přátelský přístup k Československu) ho staví na úroveň *souputníků* hlavních autorů sledované linie. Díky skutečnosti, že soubor politických kreseb obsahuje také báseň (*Jaro v Paříži*), byl Effel začleněn po bok beletristů.

Charakter jednotlivých zařazených položek je také proměnlivý. Vedle jednoautorských vstupů se objevují položky víceautorské (např. *Nepokořená země* /Melantrich: 1950/).

36) Viz údaje v tiráži. Dále jde o položky *První zasedání Světové rady míru* (1951) a *Viděl jsem pravdu* Y. Farge (1952).

37) Viz další kapitola věnovaná neprůchozím autorům (dílům).

38) Srov. dále V. Poznera, P. Tillarda, C. Roye a E. Trioletovou.

Někdy rovněž nejde o překlady z francouzského originálu, ale z francouzského překladu původně jinojazyčného textu (např. projevy čínských politických vůdců nebo text albánského hospodářského plánu).

Z metodologického hlediska byl při rozboru aktuální pokrokové tematiky zvolen stejný přístup jako v případě realisticko-pokrokové tradice. V rámci jednotlivých skupin bude proveden nejdříve základní pozitivistický popis a zhodnoceno postavení skupiny v celém korpusu aktuální tematiky. Dále se pokusíme vysvětlit význam překládaných děl (autorů) v nakladatelské politice v období 1949–1953 z hlediska jejich funkčnosti. Kritérium funkčnosti neboli aktuálnosti bude v některých případech sledováno mj. na určitých technikách, jak případně ospravedlnit autora nebo dílo, a tím vlastně zajistit jeho průchodnost do českého prostředí.³⁹ Důležitou roli tu budou opět hrát čeští zprostředkovatelé: aktivní účastníci povolovacích řízení (autoři lektorských posudků), někteří překladatelé a v neposlední řadě autoři doprovodných textů. Jejich personální propojení bude odkazovat na strukturně podobný fenomén, který byl již zachycen v případě reinterpretace klasického dědictví francouzské literatury.

Hlavní informační zdroje jsou rovněž obdobné. Využity byly jednak archiválie uložené v Národním archivu v Praze a v Literárním archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech,⁴⁰ jednak jsme analyzovali téměř všechny doprovodné texty (předmluvy, doslovy, případně informace na přebalu knih). Třetím zdrojem informací, byť v omezené míře, byly některé dobové monografie a publicistika.

5.3.2 Beletrie

5.3.2.1 Postavení beletrie ve struktuře překladů

Počet položek, jež byly zařazeny do žánrového celku beletrie, činí 34,⁴¹ což je zhruba o jednu třetinu méně než v případě publicistiky a dokumentů a o dvě třetiny více než u odborné tematiky. Ve sledovaném období je podíl beletrie v aktuální tematice přibližně 37 %.⁴² Na celkové produkci překladů z francouzštiny (celkem 299 položek) se nová beletrie podílí zhruba jedenácti procenty. Tento podíl je asi pětkrát nižší než podíl klasiků, tedy linie v rámci beletrie komplementární. Pokud bychom sledovali produkci aktuální beletrie a její podíl na aktuální pokrokové tematice v jednotlivých letech, je patrné, že svého maxima dosáhne hned v roce 1949 (deset položek a podíl 63 %), v roce 1950 dojde k prudkému propadu podílu až na 41 % a tato sestupná tendence trvá do roku 1952, kdy vyjde vůbec nejméně položek sledované skupiny (tři položky a podíl 19 %). Rok 1953 přináší změnu: podíl nové beletrie se více než zdvojnásobí (sedm položek a 50 %), což může signalizovat jistou obrodu zájmu o novou beletrii. Silný procentuální pokles v roce 1950 je nicméně relativní. V absolutních číslech totiž vyjde pouze o jednu položku méně než v roce předchozím, a pokles podílu nové beletrie je tudíž dán zejména

39) Související jev, tedy neaktuálnost, znamenající neprůchodnost budeme systematicky sledovat v následující kapitole věnované autorům a dílům vyloučeným.

40) Hlavní prozkoumané fondy byly zmíněny v kapitole věnované klasikům.

41) Viz Příloha F a Tabulka č. 1.

42) Viz Příloha D a Tabulka č. 2.

silným nástupem nebeletristické publicistiky (z 25 na 50 %), která si svou dominanci⁴³ udrží až do roku 1952. Teprve v roce 1953 se síly obou hlavních skupin vyrovnají (padesátiprocentní podíly).

Podíl nové beletrie na celkové (očistěné) produkci překladů kopíruje sestupnou tendenci z předchozího srovnání s tím rozdílem, že propad se zastaví již v roce 1951. V roce 1952 dojde k mírnému oživení (vzrůst podílu ze sedmi na osm procent) a tento trend potvrdí následující rok (podíl 12 %). Naopak klasikové (jako nejbližší žánrová linie) svůj podíl na celkovém objemu překladů z francouzštiny stabilně zvyšují: v roce 1949 je jejich podíl více než poloviční (dvaapůlkrát vyšší než podíl aktuální pokrokové beletrie), v roce 1951 téměř dvoutřetinový (osminásobně vyšší než podíl nové beletrie) a v roce 1953 více než dvoutřetinový (šestinásobek aktuální beletrie).

Shrneme-li stručně tyto statistické informace, lze tvrdit, že aktuální pokroková beletrie poměrně silně zaostává početním zastoupením za překlady klasiků, její podíl se v úhrnné překladové produkci snižuje a v rámci aktuální pokrokové tematiky jsou jejím nejsilnějším konkurentem nebeletristické žánry, zejména nová publicistika. Z přehledu vyplývá, že se tato tendence platná pro období 1949–1951/1952 počíná rokem 1953 (1952) měnit a beletristické žánry (včetně klasiků) své zastoupení v rámci překladů z francouzštiny posilují.

K tomuto základnímu konstatování je třeba připojit ještě tři zpřesňující a vysvětlující poznámky. Za skutečný vrchol uvádění nové beletrie do českého prostředí je vhodnější považovat rok 1950, a ne rok 1949. Hlavní důvod byl již uveden výše: na rozdíl od roku 1949 se již do struktury překladů z francouzštiny v roce 1950 plně promítnou systémové změny v ediční politice. Produkce roku 1949 je tedy relativně početně nadhodnocena (vyjdou ještě překlady v soukromých nakladatelstvích a díla později kritizovaná) ve srovnání s rokem následujícím, ve kterém je ideologický profil vydaných děl mnohem „čistší“, tzn. že vydané položky projdou přísnějším ideologickým výběrem. O této skutečnosti hovořila v oblasti překladové literatury např. předsedkyně NERČ Marie Majerová ve svém projevu na bilancujícím plenárním zasedání NERČ v dubnu 1950: „Ze západních autorů uvádíme k nám pokrokové autory, ty, kteří odhalují špatnosti kapitalismu a kteří proti němu bojují. Jen ti a žádní jiní jsou nám prospěšní.“⁴⁴

Druhá poznámka se týká poklesu počtu položek aktuální beletrie v období 1949 (1950)–1952. Tuto tendenci lze vysvětlit promyšlenými záměry kulturních ideologů v oblasti ediční politiky. Např. z projevů Pavla Reimana a Václava Kopeckého z let 1950–1951⁴⁵ vyplývá jasná vůle omezit vydávání beletrie ve prospěch užitnější marxistické a další politické literatury, literatury zemědělské a učebnic.⁴⁶ V překladech navíc jednoznačně dominuje sovětská literatura.⁴⁷ Je však zajímavé, že tyto obecné linie ediční politiky výrazněji negativ-

43) V roce 1951 přispěje k této dominanci i zvýšený počet vydaných položek s odbornou tematikou.

44) Viz REIMAN, P. *První rok socialistické cesty naší knihy*. Cit. dílo, s. 9.

45) Např. REIMAN, P. *O plánování naší vydavatelské činnosti*. Praha : Svoboda, 1950, zejm. s. 7–8 (projev z ledna 1950); projev P. Reimana na shora uvedeném plenárním zasedání NERČ v dubnu 1950, viz REIMAN, P. *První rok socialistické cesty naší knihy*. Cit. dílo, s. 22–23; projev V. Kopeckého v kulturním výboru Národního shromáždění z března 1951, viz KOPECKÝ, V. *O rozvoji kulturně osvětové práce v Československu*. Praha : Osvěta, 1951, zejm. s. 26.

46) Reiman s uspokojením hovoří o tom, že mezi prvním čtvrtletím roku 1949 a stejným obdobím roku 1950 bylo „jednostranné zaměření mnoha čtenářů na beletrii /.../ překonáno.“ Viz REIMAN, P. *První rok socialistické cesty naší knihy*. Cit. dílo, s. 22–23.

47) Reiman tamtéž uvádí, že překlady z ruštiny představují dvě třetiny veškeré překladové literatury.

ně nezasáhnou (s výjimkou roku 1952) vydávání francouzských klasiků. Z toho je možné usuzovat, že se v období 1950–1952 postupně zužoval okruh autorů (děl) nové beletrie, které by bylo vhodné uvést v českém překladu. Tato redukce byla motivována zejména ideologickými důvody (hlavně neaktuálností neboli nesprávným ideologickým pohledem autora), jak o tom svědčí některé lektorské posudky a zápisy z povolovacích řízení.

Poslední poznámka se týká roku 1953. V něm sice dojde k relativnímu oživení ve vydávání nové beletrie, avšak nárůst publikovaných překladů a jejich podílu na celkové produkci aktuální pokrokové tematiky je také poněkud nadhodnocen.⁴⁸ Z celkového počtu sedmi překladů nové beletrie jsou pouze čtyři položky prvními českými překlady. Jestliže je tedy možné hovořit o určité změně v postavení nové beletrie v roce 1953 (případně v roce 1952, kdy se vytvářejí ediční plány na rok 1953), je třeba upozornit, že tento posun byl dán do značné míry poklesem podílu aktuální publicistiky, což pravděpodobně souvisí s určitým vnitropolitickým a mezinárodněpolitickým uvolněním.⁴⁹

5.3.2.2 Úvodní poznámky

Do skupiny patří celkem 34 položek od 22 autorů.⁵⁰ Jedna položka má kolektivní autorství (*Nepokořená země*). Základní odlišností kvantitativního rázu je ve srovnání s klasiky fakt, že se neobjevují výrazné autorské individuality typu Balzaca, Verna nebo Rollanda s několika desítkami vydaných překladů. U nové beletrie mají výraznější zastoupení pouze Jean Laffitte a André Stil (oba po pěti položkách), případně Joseph Zobel, Roger Vailland a Claude Roy (všichni po dvou položkách). U klasiků byl rovněž patrný výraznější fenomén statistického nadhodnocení určitého autora (např. díky opakovaným vydáním). Tento jev se opakuje v omezené míře i u aktuální beletrie. Za příklad poslouží položky J. Laffitta. Laffittovi vyjdou ve sledovaném období tři různé tituly, z toho třikrát román *Vrátíme se pro květiny*: dvakrát v roce 1949 v nakladatelství Naše vojsko a v roce 1953 v SNDK. První vydání začlení Naše vojsko do edice Knihovna vojáka,⁵¹ překlad pořídí M. Štorm a doslov J. Hecht. Náklad činí 7 000 výtisků. Vydání označené v tiráži jako druhé vyjde v románové edici Našeho vojska Štít v identickém překladu a se shodným doslovem v nákladu šesti tisíc exemplářů.⁵² Třetí vydání zajistí SNDK v mírně upraveném překladu Břetislava Štorma, který je také autorem doslovu, v nákladu deseti tisíc výtisků.⁵³

48) Vaillandova hra *Doznání plukovníka Fostera* vyjde ve dvou vydáních (ČDLJ, Orbis), ve třetím vydání od roku 1949 se objeví i Laffittův román *Vrátíme se pro květiny* (SNDK), dvakrát vyjde také Stilův *Příběh s dělem* (SNKLHU).

49) O relativním „uvolňování“ poměrů v československé kulturní politice v roce 1952 uvažuje např. J. Knapík. Viz KNAPÍK, J. *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Cit. dílo, s. 172 a násl.

50) Trioletová jako dvacátá třetí autorka figuruje v tabulce díky svému románu *Nikdo mě nemá rád*, který vyšel v českém překladu v roce 1948.

51) Edici řídí překladatel Břetislav Štorm a Jan Fromek, mj. spoluzakladatel nakladatelství Svoboda a pracovník MIO s rozsáhlou nakladatelskou praxí z první republiky. Viz KNAPÍK, J. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Cit. dílo, s. 85.

52) Jediná odlišnost tak spočívá pouze v ceně. Zatímco titul z edice Knihovna vojáka stojí pouhých 25 korun, dražší brožovaný výtisk z edice Štít vyjde na 46 korun.

53) Situace je obdobná u A. Stila, kterému vyjdou čtyři různé tituly, z toho *Příběh s dělem* v SNKLHU dvakrát v roce 1953, a to prvně v edici Současná světová próza v nákladu 10 400 výtisků. Stejný překlad Heleny Helceletové a s totožnou předmluvou Zdeňka Štolby, avšak v nákladu 20 400 exemplářů zařadí SNKLHU do čtenářské edice Klub čtenářů.

Z kvalitativního hlediska patří mezi významné ediční počiny zejména vydání čtyřsvazkového Aragonova románu *Komunisté* (SNKLHU: 1953, edice Soudobá světová próza) a Wurmserovy ságy *Zrození člověka*, která se objeví v českém překladu ve sledovaném období prozatím v pěti dílech v edici Knihovna Svobody (Svoboda). Za pozornost stojí také výbor Éluardovy politické poezie *Říkám, co je pravda* z roku 1951, který pořídil překladatel Adolf Kroupa pro nakladatelství Práce (edice Klín).⁵⁴ Éluardovy básně jsou výjimečné i tím, že v překladech nové beletrie po roce 1949 jinak není téměř vůbec zastoupena moderní francouzská poezie.

Většina aktuální pokrokové beletrie vyšla v různých edičních řadách, jež se ale převážně na tento segment literatury nespécializovaly. Edice nakladatelství Mír jsme již připomněli výše, z dalších je třeba zmínit Knihovnu Svobody a Lidovou knihovnu (Svoboda), Soudobou světovou prózu a Současné umění (SNKLHU) a některé edice nakladatelství Práce (Světová žeň, Klín, Příliv, Románové novinky).

Tematicky lze beletrii roztrdit do čtyř základních skupin jednak podle toho, zda autoři zobrazují francouzskou nebo nefrancouzskou realitu, jednak podle kritéria časového, tedy podle toho, jaké období bylo literárně ztvárněno. Aktuální pokroková tematika vztahující se přímo ke kontinentální Francii se tak může rozčlenit do tří podskupin: beletrii inspirovanou společenskými událostmi z doby před první světovou válkou a období meziválečného (dvě položky), beletrii reflektující druhou světovou válku se zaměřením na francouzský komunistický odboj (čtrnáct položek) a konečně beletrii čerpající z aktuální poválečné politické situace ve Francii (osm položek). Zbývajících deset položek, které zobrazují realitu nefrancouzskou (vně kontinentální Francie), se buď k Francii úžeji váže (francouzská zámořská území, příp. kolonie), nebo zachycuje důležité světové události, zpravidla vysoce aktuální (např. řeckou občanskou válku nebo korejský konflikt).

Před vlastním rozbořem takto vymezených skupin je třeba ještě upozornit na posuny akcentů kladených v nakladatelské politice na tyto čtyři oblasti. V letech 1949–1951 dominuje literatura válečná (druhá světová válka) a zvláště silná je její přítomnost v českém prostředí v roce 1949 (sedm položek).⁵⁵ Miniperioda 1952–1953 se vyznačuje důrazem položeným na položky čerpající z francouzské poválečné situace (šest položek). Dominanci těchto dvou proudů se vymyká rok 1950, kdy se nejsilněji v překladech projeví průnik nefrancouzské tematiky (pět položek). Prvotní prim překladů s válečnou tematikou je částečně vysvětlitelný časovou blízkostí druhé světové války: silně působí osobní zkušenost s válečným konfliktem, ať už u francouzských autorů nebo českých čtenářů. Aktuálnost tématu podtrhne i jeho nové zpracování (ve srovnání s válečnou tematikou zachycenou v překladech v období 1945–1948) a snaha o tendenční reinterpretaci válečných událostí. Rok 1950, jemuž vévodí překlady s nefrancouzskou tematikou, vypovídá o důrazu, který byl kladen zejména na téma řecké občanské války (vrcholící právě v roce 1949) a na antikoloniální hnutí na Blízkém Východě. Nejpozději se prosazuje v českých překladech kritické zobrazení nejnovějšího francouzského vnitropolitického vývoje tematizující zejména události z let 1950–1951, kdy dochází jednak k „oficiálnímu“ začlenění

54) Druhým překladatelem byl Vítězslav Nezval.

55) Připomeňme v této souvislosti, že rok vydání položky potvrzuje dominanci skupiny s určitým časovým zpožděním. Pokud se hovoří o dominanci válečné literatury v roce 1949, znamená to, že již v roce 1948 bylo uvádění tohoto typu literatury pociťováno jako zvláště důležité. Na druhou stranu může již rok 1949 v nakladatelské politice přinášet priority jiné, které se projeví ve struktuře překladů v následujícím období.

Francie pod „vykořisťovatelské jho“ Spojených států, jednak k paralelnímu zrodu „nového komunistického odboje“, který intenzivně spolupracuje s mezinárodním mírovým hnutím. Poválečná tematika tak svým způsobem „střídá“ tematiku válečnou, i když podstatné principy zůstávají z ideologického úhlu pohledu zachované (komunistický odboj v jiné společenské realitě, americká okupace nahrazující okupaci německou).

Poslední poznámka se týká uměleckého zpracování přeložené aktuální beletrie. Převažují položky, které česká i francouzská (levicová) literární kritika řadí ke stylu tzv. socialistického realismu. Ve Francii byla pro vytvoření konceptu socialistického realismu rozhodující předválečná literárněkritická činnost Louise Aragona, k němuž se po válce připojuje z mladších autorů André Stil. Teoretické základy francouzské varianty socialistického realismu položil Aragon v souboru statí *Pour un réalisme socialiste* (1935), které reflektují autorovy návštěvy v SSSR, přímé setkání s rodící se sovětskou dogmatickou podobou sočrealismu⁵⁶ a rozchod se surrealistickým hnutím. Ve stati *Socialistický realismus a francouzský realismus* (1937) poprvé formuluje svou originální tezi, že se socialistický realismus jako umělecká tvůrčí metoda může rozvíjet i ve Francii, a to na základě tradic národního francouzského realismu. Tuto základní myšlenku opakuje také ve svém projevu na druhém sjezdu sovětských spisovatelů v roce 1954 a explicitně uvádí, že „/.../ socialistický realismus je možný i v kapitalistické zemi, osvojí-li si umělec, spisovatel ideologii nastupující dělnické třídy a dovede, máje před sebou perspektivu socialismu, vytvářet realistické umění, založené na historickém, vědeckém poznání svého lidu, svého národa.“⁵⁷ Zároveň identifikuje francouzské (pokrokové) realistické autory, jejichž dílo často podléhalo údajně účelové dezinterpretaci (např. Béranger). Po II. světové válce se v praktické podobě literárních děl socialistický realismus, oficiálně stanovený za dominantní tvůrčí metodu francouzských levicových spisovatelů na XI. sjezdu strany ve Štrasburku v roce 1947, uplatnil nejvíce v dílech Laffittových, Gamarrových, Daixových a Stilových.⁵⁸ Posledně jmenovaný autor rozebral ve sbírce esejů *O socialistický realismus* (1952) na příkladech Aragonových *Komunistů* základní znaky socialisticko-realistické literární tvorby: jde zejména o vědecké chápání literatury (kterému je ovšem cizí jakákoliv naturalistická schematičnost), její stranickost (socialistická literatura musí být nutně pokroková), všeprostopující optimismus, vědomí třídní solidarity a aktuálnost díla.⁵⁹

Přímknutí části francouzských levicových autorů k teorii a praxi sočrealismu vedlo k zintenzivnění jejich „osvětové“ činnosti. Aragonova partnerka Elsa Trioletová podnítila

56) Důležitá je zejména Aragonova účast na prvním sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě v srpnu 1934. Viz KVAPIL, J. Š. Nástup socialistického realismu ve Francii a jeho dosah. In *Václavkova Olomouc 1962*. Ostrava : Krajské nakladatelství, 1964, s. 204–205.

57) ARAGON, L. *Socialistický realismus a francouzský realismus*; Projev na II. sjezdu sovětských spisovatelů. In ARAGON, L. *Básník a skutečnost*. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 66, 75, 251. Polemika o národní variantě socialistického realismu, přesněji řečeno o socialistické literatuře v nesocialistické zemi, se rozvíjela také v ČSR, a to dříve než ve Francii. O specifické české podobě socialistického realismu pojednává např. již na jaře 1935 Kurt Konrád ve stati *O socialistickém realismu*. Srov. KONRÁD, K. *O socialistickém realismu*. In KONRÁD, K. *O revoluční tradici české literatury*. Praha : Československý spisovatel, 1980, s. 118.

58) Srov. BRETT, V. K otázce vzniku a vývoje socialistického realismu ve Francii. In *Časopis pro moderní filologii*, 1955, č. 4, zejm. s. 232–235.

59) Viz STIL, A. *O socialistický realismus*. Bratislava : Slovenský spisovatel, 1953, zejm. s. 101–119.

vznik akce nazvané Bitva o knihu,⁶⁰ ne nepodobné úsilí některých spisovatelů a ideologů v komunistickém Československu. Akce byla zahájena v březnu 1950 v Marseille a postupně se šířila po celé Francii. Měla propagovat současnou pokrokovou literární tvorbu v bezprostředním kontaktu spisovatelů a jejich „pokrokových“ čtenářů, kteří zároveň vlastně představovali „typické socialisticko-realistické“ hrdiny. I. Fleischmann vysvětloval smysl marseilleského podniku takto: „/Jeho/ účelem je ještě úžeji sblížit spisovatele s dělníky, přístavními dělníky, horníky a zemědělci. Spisovatelé se sejdou se širokými lidovými masami a sami mezi nimi budou rozšiřovat svou literaturu.“⁶¹

Francouzský socialistický realismus byl ve svých literárních projevech bedlivě sledován českými kulturními zprostředkovateli. Připomněli jsme již např. jméno V. Bretta. Aktivní byl také J. O. Fischer, který v teoretické rovině vnímal francouzský socialistický realismus (zvláště díky svému hlubšímu zájmu o dílo L. Aragona) jako přirozeného pokračovatele realisticko-pokrokových tradic minulosti, a to zejména kritického realismu 19. století, ovšem na vývojově vyšší úrovni. Hrdinou socialistického realismu je totiž člověk (kolektiv) aktivně usilující o přeměnu celé společnosti, který vidí v revolučním řešení, na rozdíl od balzacovských ztroskotanců, jediné možné řešení neuspokojivé společenské situace.⁶²

5.3.2.3 Literární obraz Francie před II. světovou válkou

Tuto tematickou skupinu, početně nejméně obsáhlou se svými dvěma autorskými vstupy, reprezentují André Wurmser a André Philippe. Její význam není přesto marginální. Philippovi vychází v průměrném nákladu 5 000 výtisků v edici Příliv nakladatelství Práce překlad historického románu *Cesta Michala Rondeta* (1950) o významném hornickém předákovi, který vedl dělnickou stávku v La Ricamarie v roce 1869.⁶³ Funkci tohoto díla pro českého čtenáře osvětluje v doslovu J. O. Fischer, jehož postavení mezi autory doprovodných textů k aktuální pokrokové tematice je poněkud výjimečné vzhledem k jeho zaměření na reinterpretaci francouzských klasiků, zvláště skupiny kritických realistů.⁶⁴ Fischer ovšem nenapsal tento doprovodný text jako určitý nesystémový krok ve své literárněkritické činnosti. V nakladatelství Práce totiž ve stejné době vychází ve dvou vydáních po sobě Zolův *Germinal* (1949, 1950), jehož svým doslovem zaštitil právě

60) „Umění není od svého počátku uměním pro masy. Stává se masovým uměním jakožto výsledek celé řady úsilí.“ Tento údajný výrok Trioletové uvádí I. Fleischmann v níže citované zprávě o francouzské kulturní situaci.

61) V březnu 1950 se tak francouzští čtenáři mohli seznámit s třetím díle Aragonových *Komunistů*, s romány marseilleské historičky J. Bouissounouseové, P. Daixe a např. s autobiografií M. Thoreze. Viz NA, f. MI-D, IČ 597, K 191. Zpráva o kulturněpolitické situaci ve Francii v březnu 1950 (I. Fleischmann).

62) Srov. FISCHER, J. O. Básník a skutečnost. Otázky tvorby a realismu v Aragonově pojetí. In ARAGON, L. *Básník a skutečnost*. Cit. dílo, zejm. s. 17; viz též FISCHER, J. O. Několik postřehů k teorii realismu. In *Příspěvky k teorii socialistického realismu*. Praha: Univerzita Karlova, 1960, zejm. s. 85; dále též FISCHER, J. O. *Žáci francouzské revoluce*. Cit. dílo, s. 8.

63) Philippe není autorem v českém prostředí neznámým. Již v roce 1946 se objeví jeho předválečný román z dělnického prostředí *Ocel*.

64) J. O. Fischer poměrně úzce spolupracoval s nakladatelstvím Melantrich, kterému doporučil k vydání i určitý počet současných francouzských autorů. Viz LA PNP, f. Melantrich. Korespondence mezi J. O. Fischerem a nakladatelstvím Melantrich (11. 10. 1948 a 5. 1. 1949).

Fischer.⁶⁵ Zola i Philippe umělecky ztvárnili stejnou historickou událost. Jenže na rozdíl od Zoly, který se dopustil, podle Fischera i Philippa, kterého Fischer cituje, „dobou podmíněných“ zásadních historických zkreslení (nárůst stávkového hnutí v oblasti, příčiny masakru atd.), Philippe historicky správně zachytil „tuto velkou událost v dějinách dělnického odboje ve Francii“,⁶⁶ která vedla k „založení první celonárodní odborové konfederace“.⁶⁷ A právě ideologicky správné umělecké ztvárnění jedné vývojové etapy francouzského odborového hnutí je hlavním přínosem pro českého čtenáře.⁶⁸ Fischer též upozorňuje na vhodný ideologický profil A. Philippa a jeho společenskou angažovanost.⁶⁹ Philippe je podle Fischera rovněž „jedním z mála /současných/ francouzských spisovatelů, který věnuje své literární dílo uměleckému zachycení historie dělnického hnutí.“⁷⁰

Wurmserova sága *Zrození člověka* představuje nepoměrně rozsáhlejší ediční počín.⁷¹ V edici Knihovna Svobody vyjde v letech 1949–1952 pět svazků celkově sedmidílného románu o myšlenkovém zrání původně třídně neuvědomělého jednotlivce na pozadí významných historických událostí od prvního do třetího desetiletí 20. století. Z hlediska péče o vydávání ideologicky vhodné literatury je zajímavý fakt, že se náklad jednotlivých dílů postupně snižoval,⁷² stejně jako skutečnost, že jednotlivé díly nedoplnil žádný český vysvětlující text. Pouze čtvrtá kniha obsahuje předmluvu samotného autora, kterou měl údajně napsat právě pro české vydání. Wurmser zcela nepochybně patřil mezi autory s výrazným ideologickým potenciálem. V podstatě všechny krátké publicistické texty, které jeho jméno připomínají, ho jednoznačně řadí mezi autory politicky spolehlivé a společensky nadprůměrně angažované.⁷³ Přebal k páté knize cyklu *Zrození člověka* (*Denisa se vrací*, 1952) tak např. informuje o politickém procesu s „pokrokovým“ autorem R. de Jouvenelem. Obžalobě čelí ve stejné kauze také sám Wurmser za předmluvu k Jouvenelově knize *Internacionála zrádců*. Jouvenel a Wurmser⁷⁴ jsou vnímání i jako spolehliví novináři, kteří mohou vhodně reagovat na údajnou protičeskoslovenskou propagandu ve francouzském tisku:⁷⁵ z podnětu ministerstva spravedlnosti a ministerstva informací a osvěty jim měl být předán na přelomu června a července 1950 prostřednictvím tehdejšího československého velvyslance v Paříži Adolfa

65) Na propojení obou edičních počínů, vydání Zoly a Philippa, upozorňuje ve své poznámce i sám Fischer. Viz FISCHER, J. O. Předmluva. In ZOLA, É. *Germinal*. Cit. dílo, s. 10. Při dalším citování ze shodných doprovodných textů budeme nadále používat, pokud nebude hrozit záměna s jiným textem, zkrácený zápis ve formátu autor textu, název textu, příslušná strana.

66) Viz FISCHER, J. O. Doslov. In PHILIPPE, A. *Cesta Michala Rondeta*. Praha : Práce, 1950, zejm. s. 257–258.

67) Tamtéž.

68) Tamtéž, s. 255.

69) Vyzdvihuje zejména jeho dělnický původ, původní hornickou profesi a angažovanost v odborovém hnutí, která ho dovede k činnosti novinářské (dopisovatel *L'Humanité* a redaktor regionálního listu *Le Patriote*). Tamtéž, s. 256.

70) Tamtéž.

71) Wurmser nebyl v českém prostředí zastoupen pouze touto položkou. Je rovněž autorem předmluvy k Jouvenelově politickému pamfletu *Internacionála zrádců* (Orbis: 1950) a k antititovské publikaci Dominique Desantiové *Tito, maršál zrádců* (Melantrich: 1951).

72) První kniha vyjde v nákladu 7 700 výtisků, pátá kniha již jen v 5 400 exemplářích.

73) Za příklad poslouží systematictější pojatý text J. O. Fischera *Francouzská literatura v boji za mír*, který vyšel v říjnu 1950. Viz FISCHER, J. O. Francouzská literatura v boji za mír. In *Rudé právo*, 22. 10. 1950 (č. 251), s. 5.

74) Pracovali pro *L'Humanité*, Wurmser také pro *Les Lettres françaises*.

75) Viz NA, f. MI-D, IČ 597, K 192. Protičeskoslovenská propaganda v tisku (zde mj. překlad otevřeného dopisu francouzských intelektuálů K. Gottwaldovi z 18. června 1950, který byl uveřejněn ve *Franc-Tireur*).

Hoffmeistera materiál o údajné protistátní činnosti Záviše Kalandry odsouzeného k trestu smrti ve vykonstruovaném procesu proti skupině Milady Horákové. Na rozsudek reagovala skupina „pseudolevicových“, „titistických“ a „trockistických“ intelektuálů (např. Vildrac, Sartre, Merleau-Ponty, Paulhan, Duhamel, Leiris, Cayrol, Breton, Camus, Beauvoirová) otevřeným dopisem adresovaným prezidentovi Klementu Gottwaldovi, v němž žádají milost pro Z. Kalandru. Propagandistický článek, vysvětlující podvratnou činnost Kalandry a spol., měl nakonec vyjít zásluhou Jouvenela a Wurmsera podle ručně psaného přípisu v uvedené archiválii v *Les Lettres françaises*.

5.3.2.4 Tematika II. světové války

Položky s touto tematikou tvoří nejpočetnější skupinu v rámci beletrie (čtrnáct položek). Drtivá většina z nich (dvanáct) vyjde v období 1949–1951.⁷⁶ Nejvydávanějším autorem je J. Laffitte (pět položek). Vedle třikrát vydaného románu *Vrátíme se pro květiny* se v roce 1949 objeví ještě román *Žijí, kdo bojují* (Svoboda) a v roce 1953 *Růže Francie* (Mír). Významným edičním počinem je neúplné vydání Aragonova románu *Komunisté* (SNKLHU: 1953).⁷⁷ Na rozdíl od Laffitta nebyly Aragonovy texty českému čtenáři neznámé. V období 1945–1948 jsou publikovány tři jeho překlady jednoautorské (*Poroba a velikost francouzského národa* /Svoboda: 1946/, *Basilejské zvony* /R. Schütz: 1947/ a *Cestující z imperiálu* /Máj: 1948/) a překlady kratších Aragonových textů se objeví před rokem 1949 také ve třech výborech (*Zpěvy nové Francie* /V. Petr: 1946/, *Čest básníků* /F. Borový: 1947/ a *Pro zítřky, které zpívají* /Svoboda: 1947/). Dva výbory s Aragonovými texty vyjdou i po roce 1949: některé důležité literárněkritické a teoretické statě se objeví v reprezentativním sborníku *Manifesty francouzských realistů XIX. a XX. století* (ČS: 1950), dva texty jsou zahrnuty i do výboru věnovaného popravenému komunistickému novináři G. Périmu (*Pro zítřky, které zpívají* /Mladá fronta: 1952/). Vedle Laffitta a Aragona představuje dvakrát vydaný román C. Roye *Noc je pláštěm chudých* (Jos. R. Vilímek: 1949, Práce: 1949) poněkud anomální případ ještě ne zcela vyjasněné ediční politiky v novém nakladatelském systému po březnových změnách v roce 1949. Položku původně stihlo vydat v roce 1949 nakladatelství Jos. R. Vilímek, které je v tomto roce likvidováno. Zároveň už ale v listopadu 1948 Prozatímní ediční rada navrhuje, aby tento román převzalo do svého edičního programu nakladatelství Práce, což bylo v roce následujícím opravdu realizováno.⁷⁸ I když takto prošla položka v roce 1948 ideologickou kontrolou, patří minimálně od června 1952 tento titul mezi knihy ne zcela ideologicky spolehlivé, jak o tom svědčí další archivní materiál.

76) Vedle explicitně jmenovaných položek v následujícím textu jde dále o tyto tituly: *Deset za jednoho* (J. Bouissounouseová, Práce: 1951), *Bojovníci noci* (P. Tillard, Mír: 1950), *Poslední pevnost* (P. Daix, Mír: 1951), *Patříme k lidem* (R. Antelme, Mír: 1950), *Tiha světa* (C. Morgan, ČS: 1949), *Smutek ve 24 hodinách* (V. Pozner, Máj: 1949).

77) V roce 1953 vyjdou čtyři svazky, zbývající dva o rok později. Vydání předcházely více než dva roky redakčních překladatelských příprav v nakladatelství Svoboda. V Brett, který vydávání *Komunistů* recenzoval, ovšem překlad prvních čtyř svazků kritizoval především za neujasněnou a roztržštěnou překladatelskou koncepci (překlad pořídili J. Pospíšil, J. Poch, M. Jirda a M. Vlček). Viz BRETT, V. Aragonovi *Komunisté*. In *Časopis pro moderní filologii*, 1954, č. 1, s. 37; BRETT, V. Další díly Aragonových *Komunistů*. In *Časopis pro moderní filologii*, 1954, č. 4, s. 227–228. Stejně jako v případě A. Wurmsera není Aragonův text doplněn žádným českým doprovodným textem.

78) Viz NA, f. 19/7, a. j. 557. Zápis o schůzi Prozatímní ediční rady (12. 11. 1948).

Jde o seznam knih nakladatelství Práce, které se nemají podle MIO propagovat,⁷⁹ a právě Royův román je mezi nimi také uveden.⁸⁰

Ideologická využitelnost tematiky druhé světové války spočívala předně v *novém*, reinterpretujícím pohledu na historické události a jejich literární zpracování. Základní obsahové body tohoto nového pojetí,⁸¹ které se týká především role francouzských komunistů v domácím odboji, se nejhutněji objevují v doprovodných textech Jindřicha Hechta a Břetislava Štorma k Laffittově románu *Vrátíme se pro květiny* a v předmluvě Karla Marka k Antelmově dílu *Patříme k lidem*. Hecht vycházející z Laffittova románu marginalizoval význam gaullistického zahraničního odboje pro osvobození Francie (mluví o tzv. „rozhlasových odbojářích“), a dokonce tuto složku odboje nepřímou obviňuje z kolaborace s německými okupanty.⁸² Naopak podíl komunistického odboje vnímá jako stěžejní, a to nejen pro počet v odboji padlých komunistů. B. Štorm dokonce poukazuje na to, že gaulisté chtěli zbraně původně určené pro boj proti německým okupantům využít, aby se vypořádali po skončení války s komunistickou konkurencí.⁸³ Z obsahového hlediska jsou texty J. Hechta a B. Štorma zajímavé také tím, že vytvářejí pro období vypjaté studené války charakteristické paralelismy mezi skončenou německou okupací Francie, kterou vystřídá okupace americkými „imperialisty“.

K. Marek v předmluvě k Antelmově románu navíc upozorňuje na francouzským autorem odstíněný přístup k Němcům:⁸⁴ ti totiž nejsou vykreslováni jen jako záporné typy. Marek tak již v roce 1949 zohledňuje diferencovaný přístup komunistických zemí k německým okupačním zónám.⁸⁵ Markova předmluva rovněž vyzdvihuje formál-

79) Opatření nebylo zcela důsledně respektováno. Přesně měsíc po vynesení odmítavého soudu nad Royovým románem otiskly *Literární noviny* oslavný článek o C. Royovi, který právě přijel na návštěvu do Československa. Článek mj. bez dalšího komentáře zmiňuje právě román *Noc je pláštěm chudých*. Viz –vp–. Claude Roy mezi námi. Cit. článek, s. 8.

80) Viz NA, f. MI-D, IČ 345, K 87. Nakladatelství Práce – rozhodnutí o dalších knihách (12. 6. 1952). O tom, že Royův přístup ke zpracování tématu druhé světové války vykazoval systematictější ideologicky závadné momenty, svědčí i fakt, že zatím neprodané zásoby dalšího autorova románu *Paříž povstala* (J. Podroušek: 1946) jsou z rozhodnutí MIO určeny do stoupy. Viz NA, f. 19/7, a. j. 748. Rozhodnutí o knihách (24. 5. 1951).

81) Proměnu funkce válečné literatury v českých překladech zachycuje v archivních pramenech již korespondence mezi ředitelstvím nakladatelství Melantrich a J. O. Fischerem z října 1948. Na něho se Melantrich obrací s žádostí o vypracování posudku na román J. L. Curtise *Les Forêts de la nuit*. Na jeho základě by se nakladatelství rozhodlo, zda bude usilovat o získání práv na český překlad. Ve své žádosti Melantrich zdůrazňuje, že by o český překlad měl „zájem jen v tom případě, jestliže /kniha/ skutečně ukazuje všechny chyby mnichovské Francie, korupci, nedostatek politického uvědomění ústředních a bohatých vrstev a na druhé straně vůli k odporu a schopnost boje u dělnictva. Průměrný okupační román, který by oslavoval neexistující francouzské hrdinství, bychom vydat nemohli.“ Fischerovo vyjádření nemáme k dispozici. Vzhledem k tomu, že román nevyšel, lze předpokládat, že nové přísné nároky kladené na okupační tematiku román nesplňoval. Viz LA PNP, f. Melantrich. Složka J. O. Fischer, dopis J. O. Fischerovi (11. 10. 1948). Kurzívou v textu citace zdůraznil P. Č.

82) Viz HECHT, J. O francouzských partyzánech. In LAFFITTE, J. *Vrátíme se pro květiny*. Praha : Naše vojsko, 1949, s. 171.

83) Viz ŠTORM, B. Doslov. In LAFFITTE, J. *Vrátíme se pro květiny*. Praha : SNDK, 1953, s. 118. Doslov je datován březnem 1951. Štorm také upozorňuje na pozadí vzniku Laffittova románu: má se jednat o reakci na údajné zkreslování historické skutečnosti, jehož se po osvobození měli dopustit gaullisté tím, že si lživě přisvojili zásluhy za útok na německou vysílačku v Sainte-Assise na úkor komunistických partyzánů. Tematicky se tomuto útoku věnoval kromě Laffitta i P. Tillard ve svých *Bojovnících noci*.

84) Viz MAREK, K. Předmluva. In ANTELME, R. *Patříme k lidem*. Praha : Mír, 1949, s. 7.

85) Připomeňme, že Německá demokratická republika vzniká právě v roce 1949.

ní kvality románu, který je psán v duchu socialistického realismu, a odlišuje se tak od běžné produkce literatury z prostředí koncentračních táborů, jež se měla vyznačovat „konvenční popisnou a často i sentimentálně limonádovou /manýrou/“.⁸⁶ Ideologická pevnost a „protiválečný výchovný a burcující účinek“ mohly být tudíž po zásluze oceněny např. generálním tajemníkem ústředního výboru Francouzské komunistické strany Mauricem Thorezem a, jak Marek také připomíná, odpovídají kvalitám Fučíkovy *Reportáže psané na oprátce*.⁸⁷

Druhým hlavním důvodem, proč nová tematika z prostředí druhé světové války mohla do českého prostředí přecházet, byla vhodná společenská angažovanost francouzského autora. Doprovodné texty k českým překladům a dobová publicistika uváděly její hojné příklady. R. Antelme byl členem pokrokové organizace Svaz bojovníků za svobodu,⁸⁸ J. Laffitte, původně pekařský dělník,⁸⁹ byl v dubnu 1949 zvolen generálním tajemníkem Stálého světového mírového kongresu a rok později se dostává do čela Světové rady míru jako její generální tajemník.⁹⁰ L. Aragon stál od května 1950 v čele levicové francouzské Národní jednoty intelektuálů,⁹¹ byl členem ÚV KSF a členem Světové rady míru.⁹² Mnozí autoři navštívili ČSR jako oficiální hosté (Antelme, Aragon, Laffitte, Roy a další), a dokonce udržovali blízké přátelské vztahy s protagonisty československé kulturní politiky (např. s I. Fleischmannem nebo K. Markem⁹³).⁹⁴

V zájmu o obsahovou ideologickou přijatelnost díla neváhali zprostředkovatelé francouzské literatury navrhnout případné úpravy českého překladu vzhledem k francouzskému originálu. Za příklad poslouží Tillardův román *Bojovníci noci* (francouzský originál vychází v roce 1947). K českému vydání ho doporučil nakladatelství Družstevní práce překladatel Jaroslav Poch.⁹⁵ Družstevní práce si vyžádala na francouzském nakladatelství (Bibliothèque française) autorizační podmínky pro český překlad. Poskytnuty jí byly v červnu 1949. Bylo v nich např. stanoveno, že text nemůže být upravován bez předchozího souhlasu majitelů autorských práv. Bezprostředně nato Družstevní práce požádala publikační odbor MIO o souhlas s vydáním, který se jí také podařilo získat, a kniha vyšla následující rok v nakladatelství Mír. Nedatovaný lektorský posudek Růženy

86) MAREK, K. Předmluva, s. 7. Marek nicméně Antelmovi vytýká sklon k nadměrnému psychologizování.

87) Tamtéž.

88) Tamtéž, s. 6.

89) NA, f. Ministerstvo zahraničních věcí (dále MZV) – výstřižkový archiv (dále VA), IČ 23, K 12 (Mírové hnutí ve Francii). –jvs–. Zvítězíme v nejkrásnější bitvě dějin. In *Mladá fronta*, 2. 6. 1950.

90) Překladatelé (= MAREK, K., STRAKA, V.). Doslov. In LAFFITTE, J. *Růže Francie*. Mír-Družstevní práce, 1951, s. 280.

91) Ve funkci generálního tajemníka tehdy nahradil údajného titistu J. Cassoua. Viz NA, f. MI-D, IČ 597, K 195. Národní jednotka duševních pracovníků.

92) Viz BRETT, V. Aragonovi *Komunisté*. Cit. článek, s. 37.

93) Kulturní přidělenec Fleischmann informuje pražské ústředí o svých přátelských vztazích s C. Royem, V. Poznerem a C. Morganem. Viz NA, f. MI-D, IČ 597, K 189. Zpráva o činnosti kulturního přidělence od 1. ledna 1949. Během oficiální návštěvy R. Antelma v ČSR (na pozvání MIO) v květnu 1949 se K. Marek domlouvá s francouzským autorem na specifickém českém překladu názvu Antelmova románu: *Patříme k lidem* (v orig. *Espèce humaine*). Viz MAREK, K. Předmluva, s. 6.

94) Časopis *Kulturní politika* uváděl vcelku pravidelně postřehy šéfredaktora francouzské revue *Les Lettres françaises* Clauda Morgana o francouzské kulturní situaci.

95) Překlad nicméně pořídil Stanislav Lyer, třebaže v žádosti o povolení překladu figuroval jako zamýšlený překladatel František Bárta.

Grebeníčkové, který vznikl mezi koncem června a polovinou srpna 1949, pozitivně hodnotí Tillardovu knihu např. proto, že není zatížena zbytečným „psychosofováním“, „což je prvním kladem Tillardova díla oproti normální západní literatuře.“ Grebeníčková poukazuje také na realistické vykreslení postav komunistů, kteří stáli v čele zápasu, jenž „se vedl o socialistickou budoucnost.“ Románu nicméně vytkla jeden detail nesprávné ideologicko-koncepční povahy, a to spolupráci komunistů s gaullistou. Vedoucí redaktor Družstevní práce Miloslav Fábera proto v srpnu 1949 navrhuje provést úpravu původního textu (aniž by ovšem odkazoval na dohodu s francouzským nakladatelstvím) a vytknutý detail vypustit.⁹⁶

5.3.2.5 Tematika poválečné politické situace ve Francii

Tematika poválečného života ve Francii se objevuje v osmi položkách a převažuje v beletristických překladech v letech 1952–1953 (šest položek); v roce 1952 je nejvíce zastoupenou tematikou v beletristických překladech; v roce 1953 se jí vyrovná tematika nově zpracované druhé světové války.

Nejvydávanějším autorem je André Stil, jemuž vyjde pět překladů pravidelně rozložených do let 1950–1953. Stil stejně jako J. Laffitte vychází v českém překladu po roce 1949 vůbec poprvé. Poprvé vyjdou i překlady románů Pierra Gamarry (*Šeríky na Saint-Lazare*, Mír: 1952) a Pierra Abrahama (*Držte se soudruzi*, Naše vojsko: 1952). Inovativně působí také uvedení francouzského karikaturisty Jeana Effela (*Politické kresby 1939–1953*, SNKLHU: 1953).

Většinu titulů doprovodí vysvětlující české texty, byť nestejně úrovně a vypovídací hodnoty. Markantní je zvláště nepoměr mezi široce koncipovaným doslovem A. J. Liehma k jedinému překladu P. Abrahama, v němž český kritik zevrubně interpretuje politický a kulturní kontext francouzské aktuální pokrokové literatury a její význam v českém prostředí, vedle stručnějších a ideologickou šablonou zatížených českých komentářů ke třem z románů A. Stila. Z překladatelů si zaslouží pozornost Květa Milcová, jež do češtiny převedla Stilův román *První úder*. Milcová zastávala četné funkce v nejvyšších povolovacích institucích a aktivně spoluformovala obraz literární Francie předkládaný českému čtenáři.⁹⁷

Osm uvedených položek tematicky reflektovalo vnitropolitickou situaci ve Francii na přelomu čtyřicátých a padesátých let.⁹⁸ Poválečný vývoj byl zobrazován jako pozvolný přechod Francie „oficiální“, „reakční“, „buržoazní“ a údajně zatížené vazbami na kolaborantský vichystický režim pod novou formu nesvobodné státní existence určované poli-

96) Viz LA PNP, Archiv Družstevní práce. Složka Tillard, P., dopis M. Fábery Družstevní práci (15. 8. 1949). Vytknutý detail se týkal hlavního motivu. Komunističtí partyzáni ukradli gaullistickému „agentovi“ výbušninu, kterou použili na útok proti německé vysílačce v Sainte-Assise (1942). Byli dopadeni, při výslechu se snaží vyšetřovatele zmást a o výbušnině uvedou, že ji získali díky spolupráci s gaullisty. Viz TILLARD, P. *Bojovníci noci*. Praha: Mír, 1950, s. 74.

97) K. Milcová (1897–1953) byla členkou předsednictva NERČ, do května roku 1950 stála v čele Literární kanceláře MIO a poté v čele Lektorského oddělení spadajícího pod stejné ministerstvo. Viz KNAPÍK, J. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Cit. dílo, s. 168.

98) Effelův politický humor zachycoval události v širší časové perspektivě od roku 1939.

tickou, hospodářskou a vojenskou závislostí na USA. Obraz „americké okupace“ Francie, paralelně stavěný na úroveň okupace německé, byl nosným motivem i českých doprovodných textů. Jako protipól vyčníval z francouzských i českých textů obraz Francie „nové“, pokrokové a bojující v nové formě komunistického odboje za světový mír (ohrožovaný „americkým imperialismem“) a národní nezávislost (proti „americkým okupantům“). Tato nová Francie měla v literární fikci i realitě své „nové hrdiny“: uvědomělé komunisty, přístavní dělníky a horníky.

Pragmatické důvody, proč byl tento typ literatury do češtiny převáděn, nejlépe systematizuje již vzpomenutý Liehmův doslov k Abrahamově románu *Držte se soudruzi*.⁹⁹ Liehm v něm podává hutnou reinterpetaci francouzských politických a kulturních dějin od druhé světové války po léta poválečná. Jejím cílem je českému čtenáři na konkrétních faktech ukázat,¹⁰⁰ že dnešní Francie je dvojí: „jedna je odsouzena k zániku a druhá kráčí v boji ke štěstí a slávě“.¹⁰¹ Liehm totiž upozorňuje na skutečnost, že v prostředí československé lidové demokracie není ještě obraz nové Francie plně rozšířen a stále přežívá stará a nesprávná představa Francie zatížená četnými stereotypy sociálně-kulturní povahy, s níž se pojí i jakýsi falešný a sentimentální obdiv k francouzské „buržoazní kultuře“: „/.../ ještě stále nebyl odstraněn ten silný nános kosmopolitického neřádu,¹⁰² kterým naše buržoazie po léta zakrývala českému a slovenskému lidu skutečnou tvář Francie a jejího lidu, /.../ u nás ještě mnohde žije představa Francie jako země nočních podniků, perverze, nádherných hotelů /.../, bohémy a bůhví čeho ještě a samozřejmě tomu odpovídající literatury a kultury vůbec.“¹⁰³ Naopak nová Francie, Francie „pracujícího lidu, horníků ze severu, dokařů /.../, kováků, /.../ rolníků, /.../ rybářů“¹⁰⁴ musí být českému čtenáři podle Liehma přirozeně blízká v duchu zásady proletářského internacionalismu, ovšem je třeba, aby svůj zápas o „lepší zítřky“ teprve vybojovala. A právě tento boj umělecky zachycuje Abrahamova kniha a potažmo celý proud pokrokové angažované literatury. Liehm zmiňuje též v této souvislosti důležitý časový mezník, od kterého se angažovaná literatura ve Francii masově rozvíjí. Jde o červen roku 1947, kdy na XI. sjezdu Francouzské komunistické strany ve Štrasburku

99) Román vyšel v nakladatelství Naše vojsko v roce 1952, ve kterém Liehm právě dokončoval svou dvouletou vojenskou službu v redakci stejnojmenného časopisu. Viz KNAPÍK, J. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Cit. dílo, s. 155.

100) Těmito fakty jsou např. srovnání heroizovaného komunistického odboje s podceňovaným odbojem gaulistickým, silná pozice francouzských komunistů ve francouzském poválečném politickém životě a zároveň jejich ostrakizace ze strany pravicových stranických formací, americká vojenská přítomnost ve Francii, podíl francouzských politiků na remilitarizaci Německa, přijetí Marshallova plánu atd.

101) Viz LIEHM, A. J. Doslov. In ABRAHAM, P. *Držte se soudruzi*. Praha: Naše vojsko, 1952, s. 162.

102) V této formulaci zaznívají dozvuky kampaně proti kosmopolitismu, která gradovala v ČSR právě na jaře roku 1952. Kosmopolitismus byl vnímán jako negativní fenomén dobrovolné závislosti a nekritického obdivu k druhému národu (státu), jako určitá ztráta národního uvědomění. Pro tuto dobu je příznačné, že z kosmopolitismu byli viněni ti, kteří měli údajně nekriticky vzhlížet ke kulturnímu a politickému systému Francie, Velké Británie a USA. Obdiv k SSSR a dalším lidovědemokratickým státům byl naopak považován za zcela kladný projev tzv. proletářského internacionalismu. K dobovému rozlišení pojmů kosmopolitismus, nacionalismus a proletářský internacionalismus viz ideologický projev ministra V. Kopeckého, který pronesl na první ideologické konferenci vědeckých pracovníků, jež se konala na přelomu února a března 1952 v Brně: KOPECKÝ, V. *Proti kosmopolitismu jako ideologii amerického imperialismu*. Praha: Orbis, 1952, zejm. s. 6, 9 a 28.

103) Tamtéž, s. 151.

104) Tamtéž, s. 151–152.

M. Thorez a L. Casanova vytyčili zásady socialistického realismu jako nezpochybnitelná kritéria moderní umělecké tvorby.¹⁰⁵ K autorům, již se těmito pravidly ve své tvorbě systematicky řídí, Liehm řadí vedle Abrahama také Laffitta, Aragona, Daixe, Wurmsera, Gamarru, Morgana a Stila.¹⁰⁶

A právě André Stil, romanopisec i teoretik socialistického realismu, představuje prototyp angažovaného a minulostí nezatíženého spisovatele,¹⁰⁷ který do literatury vstupuje až po roce 1945. Informace o jeho společenském působení jsou porůznu roztroušeny ve vícero doprovodných textech, ale také v dobové publicistice.¹⁰⁸ Tento člen Ústředního výboru KSF (od roku 1950), šéfredaktor stranického deníku *L'Humanité* a nositel Stalinovy ceny za literaturu (1952) za román *První úder* vyvolá rozruch i v tehdejší Československu, když byl v květnu 1952 zatčen (společně s Jacquesem Duclosem) za údajnou protiamerickou a protifrancouzskou aktivitu.¹⁰⁹ Českoslovenští spisovatelé v čele s M. Majerovou, I. Olbrachtem, M. Pujmanovou, V. Nezvaletm a J. Drdou se proti Stilově uvěznění s projevy solidarity obrátili nejen na partnerský Národní výbor francouzských spisovatelů (CNE), ale také otevřeně intervenovali za jeho propuštění u francouzského prezidenta V. Auriola.¹¹⁰

5.3.2.6 Nefrancouzská realita

Do této skupiny řadíme celkem deset položek, jejichž vydávání bylo rozloženo do celého období 1949–1953. Produkce se nicméně koncentruje do let 1949–1951 a klíčovým rokem je především rok 1950, kdy se objeví pět položek, nejvíce ze všech čtyř sledovaných beletristických linií.

105) Tamtéž, zejm. s. 165–166. Skutečnost byla ovšem poněkud odlišná. Ze zpráv I. Fleischmanna o francouzské kulturní situaci v roce 1949 totiž zaznává určitý despekt k možnostem socialistických realistů stát se dominantní beletristickou tendencí v poválečné Francii, ať už z důvodů politicko-taktických (francouzští komunisté si údajně nechtějí dogmatickým prosazováním jediné umělecké metody zneprátenit umírněné intelektuály, jejichž spolupráci v organizování mírového boje potřebují) nebo čistě literárních („neatraktivnost“ Laffittových a Stilových děl pro mladé autory). Fleischmann např. uvádí, že „/mladí/ komunističtí literáři jsou na rozpacích. Tradice francouzského psychologického, individualistického románu je příliš silná. K dílům Laffittovým, Stilovým apod. mají celkem negativní poměr, který zamlčují ze stranické disciplíny.“ Viz NA, f. MI-D, IČ 597, K 189. Francie – Stručný přehled kulturněpolitické situace (duben–červen 1949, nedatovaný text I. Fleischmanna). Srov. též NA, f. MI-D, IČ 597, K 189. Zpráva z činnosti kulturního přidělnice od 1. 1. 1949 (nedatovaný text I. Fleischmanna). Na rozdíl od Francie v českém prostředí francouzští socialističtí realisté nenarazili na odmítavý postoj. V prozkoumaných archívních pramenech jsme nezaznamenali jediný negativní lektorský posudek, případně ideologickou výtku vůči Stilovi, Laffittovi nebo Gamarrovi. Zdá se tedy, že dobové přijetí tohoto dílčího segmentu nové francouzské literatury bylo naprosto bezproblémové ve srovnání s ostatními tendencemi aktuální pokrokové tematiky.

106) Viz LIEHM, A. J. Doslov, s. 167.

107) Např. ve srovnání s meziválečnými surrealisty Aragonem a Éluardem.

108) Z významnějších textů uveďme např. tyto: BRETT, V. A. Stil. In *Slovesná věda*, 1952, č. 3–4, s. 174–175; ARAGON, L. Dnešní Egmontové se jmenují André Stil. In *Literární noviny*, 1952, č. 20 (21. 6. 1952), s. 8. Peripetie Stilova uvěznění přibližuje i předmluva k jeho teoretické práci o socialistickém realismu.

109) Ve svých článcích Stil vyzýval k demonstračním proti příjezdu amerického generále Ridgwaye, účastníka korejské války, jako nového vrchního velitele amerických vojsk ve Francii.

110) Viz NA, f. MI-D, IČ 597, K 194. Projevy solidarity Národnímu výboru francouzských spisovatelů (nedatovaný dokument).

Z pohledu autorského zastoupení je výraznější osobností Roger Vailland, jehož *Doznání plukovníka Fostera* vyjde v překladu I. Fleischmanna dvakrát, a to v roce 1953 v SNKLHU a v ČDLJ. Vaillandovi ve stejném roce vycházejí i reportáže z cesty po Egyptě (viz Publicistika a dokumenty). Před rokem 1949 mu navíc nakladatelství Svoboda uvede dvakrát *Povedenou hru* (1946: 2) a dále historické dílko *Muž z lidu v revoluci* (1948) vytvořené společně s R. Manevym.

Autory lze rozdělit podle původu do dvou skupin: jde jednak o autory, kteří pocházejí z území vně kontinentální Francie, jednak o spisovatele francouzské (kontinentální). Do první a početnější skupiny patří dva Egyptané píšící francouzsky, A. Cossery (*Dům jisté smrti*, Svoboda: 1949) a E. J. Finbert (*Bouře nad Orientem*, Svoboda: 1950), jejichž romány vycházejí v relativně nadprůměrných nákladech (třicet, resp. dvacet pět tisíc exemplářů). Jeden autor, J. Zobel, pochází z ostrova Martinique. Do češtiny jsou převedeny dva jeho romány, *Čertův chlapík* (P. Prokop: 1949), opět ve výraznějším nákladu třiceti tisíc výtisků, a *Černošská ulička* (Svoboda: 1951). Druhý román měl dokonce podle českého překladatele vyjít dříve v Československu než ve Francii.¹¹¹ Čtvrtým autorem je řecká levicová spisovatelka Melpo Axiotisová, která po začátku řecké občanské války odešla do pařížského exilu (1946–1949) a poté delší čas pobývala v NDR.¹¹² Axiotisová je zastoupena románem *Život je věčný* (Práce: 1949) a jedním textem v povídkovém souboru *Nepokořená země* (Melantrich: 1950). Na této položce se kromě Axiotisové podíleli další řecky píšící autoři (česká verze je tedy překladem francouzského překladu z řečtiny). Mnozí z nich se účastnili řecké občanské války.¹¹³

Do skupiny francouzských (kontinentálních autorů) lze zařadit vedle již uvedeného R. Vaillanda Simone Téryovou a Paula Éluarda. Zatímco s románem S. Téryové *Brána k slunci* (Mír: 1950) se již mohli čeští čtenáři v nezměněném překladu setkat v roce 1948 (Svoboda),¹¹⁴ překlad politické poezie P. Éluarda z roku 1950 *Říčkám, co je pravda* (Práce) je nakladatelským počinem původním.¹¹⁵

Uvedené položky v zásadě tematicky kopírují geografické rozvrstvení jednotlivých autorů (s výjimkou obou francouzských spisovatelů). Lze tak vymezit pět základních témat: občanskou válku ve Španělsku (Téryová a částečně Éluard), v Řecku (Axiotisová; v položce *Nepokořená země* se propojuje tematika občanské války s I. odbojem /1940–1944/), válku v Koreji (Vailland), národněosvobozené hnutí v Egyptě (Finbert, Cossery) a francouzskou koloniální politiku na Antilách (Zobel). Tato témata se většinou vztahují k aktuálnímu světovému dění po II. světové válce (s výjimkou Téryové, Finberta a částečně *Nepokořená země*) a jejich ústředním motivem je boj za „spravedlivější svět“, resp. boj proti všem formám útlatku. Zvláště silně rezonuje v některých položkách vypjatá fáze studené války (řecká a korejská tematika). Téměř všechna témata jsou zachycena i v položkách

111) Viz VLČEK, M. Poznámka. In ZOBEL, J. *Černošská ulička*. Praha : Svoboda, 1951, s. 7.

112) Základní informace o M. Axiotisové podává *Slovník řeckých spisovatelů* (BORECKÝ, B., DOSTÁLOVÁ, R. a kol. *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha : Odeon, 1975, s. 147). Další informace nám laskavě poskytla Markéta Kulhánková z Ústavu klasických studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

113) Na chybný přepis některých autorských jmen v českém vydání nás upozornila opět Markéta Kulhánková.

114) Kromě těchto dvou položek je autorka zastoupena dalšími dvěma tituly v aktuální publicistice a dokumentech.

115) Výbor z Éluardových *Politických básní* (1948) sestavil a většinu básní přeložil Adolf Kroupa. Jednu báseň převedl Vítězslav Nezval. Stručné informace ke koncepci výboru viz BRETT, V. Paul Éluard, od obzoru jedince k obzoru všech. In *Literární měsíčník*, 1973, č. 1, s. 59.

aktuální publicistiky a dokumentů, jejichž rozboru se věnuje následující oddíl. Proto až v něm shrneme jejich význam a politicko-historické pozadí. Na tomto místě je nicméně třeba zhodnotit důležitost beletristických žánrů jako specifické cesty k naplnění jednoho ze základních cílů komunistické ediční politiky po roce 1949: tím je českého čtenáře cíleně informovat o aktuálním světovém dění a přispívat tak ke kontrolovanému formování jeho („nového“) politického světového názoru, jehož významnou součástí je i upevňování „třídní solidarity“ s utlačovanými po celém světě.¹¹⁶ Výstižně tento základní úkol definoval Václav Kopecký ve svém projevu na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949: „/.../ cítíme, že musíme v duchu proletářského internacionalismu učinit vše pro nejtěsnější solidaritu pracujícího lidu Československa s dělnictvem a pracujícím lidem, pokrokovými, demokratickými a mírovými silami Francie, Itálie, Anglie a všech druhých evropských zemí, mezi nimi s bojovníky demokratického Řecka, demokratického Španělska, stejně jako zemí mimoevropských, Severní a Jižní Ameriky i Afriky a pak zemí asijských, vítězné lidově demokratické Číny, Vietnamu, Indonésie, Burmy, Malajsie atd.“¹¹⁷ V rovině praktické politiky vnímal Kopecký rozšiřování kulturních vztahů se zeměmi, v nichž probíhá národněosvobozenecký boj, za geostrategický úkol ČSR v oblasti mezinárodních vztahů. To vyplývá např. i ze schváleného návrhu plánu kulturních styků s cizinou na rok 1952, který předložil Kopecký společně s Viliamem Širokým 29. 12. 1951 na jednání politického sekretariátu ÚV KSČ.¹¹⁸

Vlastní naplňování tohoto obecného záměru v oblasti francouzských překladů lze ověřit na struktuře knih vydaných v Československu právě v období 1949–1953, jak ji zachycují předmětové rejstříky příslušných ročníků *Bibliografického katalogu ČSR*. Z nich vyplývá jedna pozoruhodná skutečnost: zatímco k řecké,¹¹⁹ španělské a korejské tematice se v tomto období objevuje vedle již výše uvedených beletristických překladů z francouzštiny větší či menší počet dalších položek (původních nebo přeložených), antilské a egyptské realie 20. století zachycují téměř exkluzivně beletristické položky převedené z francouzštiny. Antilské tematice se věnuje jen román J. Roumaina (jehož řadíme ke klasikům období přerodu) *Vládcové vláhy*, který vyjde ve dvou vydáních v nakladatelství Svoboda (1948: 2,¹²⁰ 1950: 1).¹²¹ Současnou egyptskou situaci ztvárňují kromě Finbertova a Cosseryho románů

116) Tuto specifickou, protože politickou funkci literatury tematicky čerpající z nefrancouzské reality klade do popředí i autor krátké poznámky ke Cosseryho románu *Dům jisté smrti*. Upozornil totiž, jak se proměňují vnímání literárního obrazu Orientu v lidové demokracii ve srovnání s literaturou a s dobou „měšťácké epochy“: „V nynější době se objevují stále častěji knihy s cizokrajnými náměty zcela jiného druhu. Kdežto měšťáka poutá na cizích zemích a národech především jejich pestrý, nezvyklý, exotický povrch, to, co je od něho odlišuje, nového člověka zajímá především to, co je s ním spojuje, boj utlačovaných koloniálních národů za národní i sociální svobodu.“ Viz J. P. (= POSPÍŠIL, J.) Poznámka. In COSSERY, A. *Dům jisté smrti*. Praha : Svoboda, 1949, s. 5.

117) KOPECKÝ, V. Vedení nepřemožitelným učením marxismu-leninismu vybudujeme socialismus v naší zemi. In *Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa* (25. – 29. 5. 1949). Praha : ÚV KSČ, 1949, s. 365. Obdobné myšlenky nesl již i jiný projev V. Kopeckého, a to z březnového sjezdu československých spisovatelů. Srov. *Od slov k činům. Sjezd československých spisovatelů* (4. – 6. 3. 1949). Praha : Orbis, 1949, zejm. s. 41–42.

118) Viz NA, A ÚV KSČ, f. 02/5, Politický sekretariát 1951–1954, sv. 14, a. j. 78/24a. Návrh plánu kulturních styků s cizinou pro rok 1952 ministerstva informací a osvěty (29. 12. 1951).

119) Dva francouzské beletristické překlady s motivy řecké občanské války tvoří významnou část celkové produkce (pět položek) s touto tematikou v roce 1950.

120) Toto vydání počítáme jako dvě samostatné položky, protože se objeví ve dvou různých edicích.

121) V roce 1949 vyjde v ELKu ještě český překlad anglicky psaného historického románu R. Korngolda o antilském černošském vůdci z 18. století *Občan Toussaint*.

ještě další francouzský, ovšem nebeletristický, překlad *Co jsem viděl v Egyptě* R. Vaillanda (Melantrich: 1953), a dále původní český politicko-ekonomický přehled K. Finka.¹²² Lze usuzovat, že důvodem pro sporadické pronikání antilské a egyptské tematiky (a to ještě převážně prostřednictvím francouzštiny a překladů beletrie) bude jejich relativně menší geopolitický význam zejména ve srovnání s řeckým a korejským konfliktem, v nichž se ČSR intenzivněji angažovala a které měly i zásadní význam pro zformování a utužení dvou mocenských center, východního a západního bloku, ve studené válce.

Poslední poznámka se týká osobnosti básníka Paula Éluarda. Už v úvodu jsme připomněli, že jeho politická poezie je jediným knižním básnickým překladem z francouzštiny po roce 1949. Jeho angažovaná poezie, která reflektovala významné aktuální události, jako jediná pronikla ideologickou prověrkou zásadních politicko-kulturních přeměn roku 1948. Éluard (společně s Aragonem) zároveň představoval prototyp básníka, který údajně dokázal překonat „zhoubné dědictví“ formalistické avantgardní poezie meziválečného období a přiklonil se pod vlivem historických okolností a svého osobnostního vývoje ke komunistické straně. Doprovodný text A. Kroupy ke sbírce *Říkám, co je pravda*, stejně jako dobová publicistika, věnují velký prostor Éluardovu vnitřnímu přerodu a jeho cestě od hermetické surrealistické poezie k tvorbě srozumitelně širokým masám až po jeho aktivní společenské působení.¹²³ Československé politické špičky zároveň věděly o vnitřním pnutí mezi francouzskými intelektuály, které zesílilo po prvním zásadním politickém monstrprocesu v Československu (s M. Horákovou a spol.) v červnu 1950. V něm byl k trestu smrti odsouzen i Záviš Kalandra, se kterým se právě Éluard a A. Breton hojně scházeli při své pražské návštěvě v roce 1935. Na Kalandrovu obranu se postavili i někteří francouzští spisovatelé (viz výše protičeskoslovenská propaganda ve francouzském tisku). V této situaci otiskl deník *Combat* (14. 6. 1950) Bretonův otevřený dopis P. Éluardovi, který připomínal „oficiálnímu básníkovi“ Francouzské komunistické strany jeho předválečné politické (protistalinské) a literární (surrealistické) názory.¹²⁴ Zatímco Éluardova pozice zůstala v českém prostředí po této události relativně neotřesená, signatáři žádosti o milost pro Kalandru rozšířili řady v Československu zakázaných autorů.

5.3.3 Publicistika a dokumenty

Aktuální publicistikou a dokumenty se rozumí v tomto oddílu ty položky, v nichž na rozdíl od beletrie estetická funkce textu zcela chybí a nebo je zásadně redukována ve prospěch funkce informační a výchovné (ideologicky motivované). Zároveň v nich není obsažena hlubší teoretická reflexe sledovaného jevu ve srovnání se skupinou odborné tematiky.

122) FINK, K. *Egypt a Anglo-egyptský Sudán*. Praha : Orbis, 1951.

123) Odbojová činnost a s ní propojená kulturně-organizační práce, účast v poválečném mezinárodním mírovém hnutí, cesty do lidových demokracií apod. Viz např. BRETT, V. Paul Éluard. Životopisná a kritická črta. In *Časopis pro moderní filologii*, 1953, č. 1, 2, zejm. s. 36–40, 103; BOUČEK, J. Paul Éluard. In *Nový život*, 1952, č. 12, zejm. s. 1846–1847; KROUPA, A. Doslov. In ÉLUARD, P. *Říkám, co je pravda*. Praha : Práce, 1950, zejm. s. 74, 76–79.

124) Breton též apeloval v této souvislosti na Éluardovu čest: „Jak tvoje svědomí může připustit podobné ponižení člověka v osobě toho, kdo se ukázal tvým přítelem?“ Viz NA, f. MI-D, IČ 597, K 192. Protičeskoslovenská propaganda v tisku.

5.3.3.1 Postavení publicistiky a dokumentů ve struktuře překladů

V období 1949–1953 je publikováno celkem 44 překladů sledované linie. Na celkovém množství překladů z francouzštiny se podílí patnácti, resp. šestnácti procenty.¹²⁵ Tento podíl je zhruba o čtyři procenta vyšší než podíl aktuální beletrie a téměř čtyřikrát vyšší než podíl odborné tematiky. Publicistika a dokumenty¹²⁶ jsou tudíž nejsilnější žánrovou skupinou v překladech aktuální tematiky.

Od roku 1949 se podíl publicistiky na celkovém počtu překladů z francouzštiny plynule zvyšuje s výjimkou roku 1951, kdy je patrná jistá stagnace (podíl dokonce lehce poklesne ve srovnání s rokem 1950). Svého maxima dosáhne v roce 1952 (23, resp. 26 %). V následujícím roce ovšem dojde k razantnímu propadu, a to ve srovnání s rokem 1952 o více než 50 %.

Absolutní čísla tyto trendy v letech 1949–1951 potvrzují. Markantní je především skokový nárůst mezi roky 1949 a 1950 (ze čtyř na jedenáct položek). V letech 1950–1952 je produkce vzácně vyrovnaná: každoročně vyjde jedenáct položek. Z pohledu statistických údajů je poněkud paradoxní rok 1952, ve kterém se sice objeví stejný počet položek jako v letech 1950 a 1951, avšak podíl publicistiky dosahuje svého vrcholu, a to za současného výrazného poklesu celkové sumy překladů z francouzštiny. Rok 1953 signalizuje určitý pokles zájmu o publicistické žánry: objeví se jen sedm položek.

I podíl publicistiky na aktuální pokrokové tematice až do roku 1952 narůstá (opět s určitým zakolísáním v roce 1951): velmi výrazně mezi roky 1949–1952 (z 25 na 50 %) a v období 1951 až 1952 (ze 48 na 69 %). Avšak v roce 1953 tvoří překlady publicistiky již jen polovinu všech překladů aktuální pokrokové tematiky (stejně jako v roce 1950, případně 1951). Z hlediska struktury aktuální tematiky je zajímavý rok 1951. Vychází relativně nejvíce publicistických položek (jedenáct), v absolutních číslech více než dvojnásobek angažované beletrie. Relativně nízký podíl publicistiky (48 %) je tudíž v tomto roce dán výrazným nárůstem odborné tematiky, která tehdy zaznamená svůj nejlepší výsledek (sedm položek a podíl 30 %).

Možná vysvětlení těchto kvantitativních změn, daná posunem ideologických priorit v řízení ediční politiky, již byla zmíněna na předchozích stránkách. Shrňme tedy pouze, že publicistice bylo nejvíce „přáno“ v letech 1950–1952, kdy je publikováno 33 ze 44 položek (75 %). Jestliže se ponechá stranou neotřesitelné postavení klasiků v celém období 1949–1953, byl publicistický žánr dominantním v aktuální pokrokové tematice po většinu tohoto období s výjimkou roku 1949 (silněji než publicistika je zastoupena aktuální beletrie) a 1953 (síly nové beletrie a publicistiky se vyrovnávají).

5.3.3.2 Úvodní poznámky

Z celkového počtu 44 položek jich 25 představují jednoautorské vstupy. Ve zvýšené míře se tedy v publicistice objevují (na rozdíl od beletrie) položky vytvořené dvěma či více au-

125) Viz Příloha D a Tabulka č. 2.

126) V dalším textu, jestliže nebude potřeba zvláštního rozlišení, bude spojení aktuální publicistika a dokumenty nahrazováno zkráceným výrazem publicistika.

tory, popřípadě díla kolektivní povahy. Někteří autoři jsou zahrnuti jak do publicistiky, tak do aktuální beletrie (Pozner, Vailland, Téryová), případně mezi původce odborné tematiky (Duclos). Ve srovnání s angažovanou beletrií (a zejména v porovnání s klasiky) se téměř vůbec neseťkáváme s opakovanými vydáními či dotisky.¹²⁷ V případě publicistiky nelze ani hovořit o výrazných autorských individualitách, jež by byly zastoupeny větším počtem překladů. Nejvyšší počet položek, tři, vyjdou francouzskému novináři R. de Jouvenelovi, dvěma položkami jsou ještě zastoupeni Jean Baumier, Yves Farge, Jean Fréville, Vladimír Pozner, Louis Saillant a Simone Téryová.¹²⁸ Z těchto faktů je možné usuzovat, že v ediční politice se při výběru vhodných titulů k českému překladu a vydání kladl v rámci publicistiky utilitárnější důraz na zachycenou tematiku než na jméno konkrétního (osvědčeného) autora.

Vedle přímých překladů z francouzštiny jsou relativně četné i převody z jiných jazyků francouzským prostřednictvím: např. z albánštiny (*Albánský dvouletý hospodářský plán*), angličtiny (*Americká literatura ve vězení*) nebo řečtiny (*Supi na Akropoli*). Ve vyšší nákladu jsou mezi jednotlivými publicistickými položkami značné rozdíly. Zatímco soubor dokumentů z prvního zasedání Světové rady míru (Mír: 1951) je vytištěn vůbec v největším dohledaném (v tiráži uvedeném) objemu sta tisíc exemplářů,¹²⁹ průměrný náklad se pohybuje pod deseti tisíci výtisky.¹³⁰

Pro účely podrobnější analýzy je vhodné publicistickou produkci rozdělit do menších podskupin. Na základě žánrové odlišnosti lze např. hovořit o kategorii životopisů (čtyři položky) převážně propagandistického charakteru; o původních dokumentech (dvanáct), mezi které se dají zařadit projevy politických nebo odborových vůdců, zákony a materiály mapující vývoj pokrokových mezinárodních organizací; o politických reportážích cestopisného charakteru (dvanáct) a o dobové politické publicistice (šestnáct). My nicméně použijeme tematické dělení do tří základních tříd. Některá témata totiž procházejí napříč žánrovými skupinami (např. zachycení mezinárodního politického napětí mezi západním a východním blokem) a v některých případech zasahují i do nové beletrie (např. téma řecké občanské války). Témata se většinou vztahují k aktuálnímu politickému vývoji. Přesah do období druhé světové války (např. životopis francouzské odbojářky D. Casanovové *Srdce plné slunce*) nebo k událostem ještě časově vzdálenějším je poměrně vzácný (např. okolnosti vzniku Francouzské komunistické strany ve Frévillově knize *Světlo se zrodilo v Tours* nebo životopisná sonda mapující jednu krátkou životní a uměleckou etapu P. Picassa *Picasso a jeho přátelé*). Rozsahem jsou všechny tři tematické bloky poměrně vyrovnané. Nejméně početně zastoupená je skupina reportáží, dokumentů a dalších položek o lidových demokraciích, případně těch zemích, v nichž probíhá národněosvobozenecý boj podporovaný lidovými de-

127) Jedinou výjimkou je překlad zákona o albánské dvouletce, který v roce 1949 vyjde ve Státním úřadu plánovacím a o dva roky později v Orbisu. Pozdější vydání ovšem doprovodí svým komentářem albánský vůdce Enver Hodža.

128) V předchozím textu již byly také připomenuty beletristické vstupy R. Vaillanda, S. Téryové a případně V. Poznera. Zbývá dodat, že v období 1945–1948 vyjde ještě jedna publicistická položka L. Saillantovi a dvě G. Soriovi.

129) Pokud se nebudou počítat náklady opakovaných vydání či dotisků.

130) Vyšším nákladem (20 750 výtisků) se vyznačuje např. i Thorezova politická autobiografie *Syn lidu* (Svoboda: 1950). Naopak některé soubory projevů z mezinárodních odborových kongresů nedosáhnou ani třítisícového nákladu (např. *Na obranu odborových práv* L. Saillanta /Práce: 1953/ pouze 2 200 výtisků).

mokraciemi (dvanáct položek). Zkráceně se bude tato skupina označovat jako *tematika lidových demokracií*. Druhou skupinu tvoří reportáže a dokumenty, které se týkají mezinárodních vztahů, zejména studené války, mezinárodního mírového a odborového hnutí (čtrnáct položek; zkráceně *tematika mezinárodních vztahů*). Nejpočetnější skupinou (osmnáct položek) jsou kritické reportáže a dokumenty (případně jiné žánry) o tzv. kapitalistických zemích, které zároveň mohou tematizovat činnost „pokrokových“ společenských sil v těchto státech (*tematika kapitalistických zemí*).

Při rozboru produkce jednotlivých tematických skupin budeme postupovat ve dvou základních krocích. Nejdříve budou specifikována konkrétní témata přeložených položek, přičemž v případě první a třetí skupiny půjde o zachycení jejich geografického rozptylu. Následně budou analyzována ta témata, která měla pro české prostředí větší důležitost, a to s ohledem na *extenzitu* nebo *intenzitu* svého působení. Pojmem *extenzita* rozumíme míru, s jakou příslušné francouzské překlady rozšiřovaly informační povědomí českých čtenářů o určité problematice. Míra extenzity se bude zvyšovat v závislosti na rostoucím stupni exkluzivity francouzského překladu v českém prostředí. Pokud bude dané téma ve sledovaném období reprezentovat pouze jeden (či více) překlad (překladů) z francouzštiny (a ne položky jiné, původní nebo přeložené), ponese si tyto francouzské překlady informační „monopol“ včetně svého ideologického zabarvení. V případě nízké exkluzivity, tedy jestliže k dané problematice vyjde ve stejném časovém období více dalších položek (a nejen překlady z francouzštiny), bude možné hovořit o tzv. intenzitě působení: jinak řečeno danému tématu bude v české ediční politice přikládána vyšší než průměrná informační důležitost (např. jugoslávská „odchylka“). Při určování stupně exkluzivity budeme vycházet, stejně jako v případě nové beletrie inspirované nefrancouzskou realitou, z údajů obsažených v Předmětových rejstřících příslušných ročníků *Bibliografického katalogu ČSR*.¹³¹

5.3.3.3 Tematika lidových demokracií

Dvanáct položek této skupiny je vcelku rovnoměrně rozloženo do celého sledovaného období 1949–1953. Produkce se nepatrně zvýší pouze v letech 1951 a 1952, kdy se objeví tři, resp. čtyři položky místo jedné až dvou jako v letech 1949–1950 a 1953. Tematicky se sedm položek vztahuje přímo k lidovým demokraciím, případně k vůdčímu státu komunistického bloku Sovětskému svazu. Lze tak rozlišit téma albánské (tři položky), čínské (jedna), rumunské (jedna), východoněmecké (jedna) a sovětské (jedna).¹³² Zbývajících pět titulů se věnuje různým formám národněosvobozeneckého boje (po jedné položce

131) Tím, že se soustředíme na rozsah a hloubku působení určité tematiky, ale nechceme tvrdit, že by rozhodování příslušných institucí o vydání určité položky bylo vedeno výlučně povahou tématu a nebylo motivováno i jinými faktory, např. osobností autora, vlivem překladatele či lektora. Na tyto skutečnosti budeme v textu upozorňovat.

132) Jde o následující tituly: *Albánský dvouletý hospodářský plán* (Orbis: 1951), *Albánský dvouletý hospodářský plán. Zákon o státním dvouletém hospodářském plánu* (SÚP: 1949), COURTADE, P. *Albánie* (Práce: 1951); ČOU EN-LAJ, MAO CE-TUNG, ČCHEN JÜN. *Vítězství Číny na poli hospodářském* (Melantrich: 1951); DUCROUX, J. *Rumunsko buduje nový život* (Melantrich: 1952); NICOLLE, J. *Rodí se demokratické Německo* (Orbis: 1952); DEBRAY, P. *Katolík se vrací ze Sovětského svazu* (Vyšehrad: 1950).

u egyptského a vietnamského tématu) včetně občanské války (řecké téma: dvě položky) a války proti „vnějšímu nepříteli“ (jedna položka týkající se korejského tématu).¹³³

Většina těchto témat a překladů patří k typu položek důležitých intenzitou svého působení. Jako příklad lze uvést albánské a řecké téma. Třebaže v roce 1949 vyjde podle *Bibliografického katalogu* pouze jeden titul věnující se albánské problematice (jde právě o český překlad francouzského překladu albánského dvouletého hospodářského plánu), v celém období 1949–1953 se objeví vedle překladů z francouzštiny ještě další texty¹³⁴ informující o této lidovědemokratické zemi. Český čtenář je tudíž relativně dobře obeznán s albánskou realitou, a to ne výhradně francouzským prostřednictvím. Překlady francouzských textů tak „pouze“ přispívají ke zvýšení povědomí o budování socialismu v tomto nejhudším evropském státě. Pravděpodobným důvodem tohoto zvýšeného československého zájmu budou aktuální politické vazby ke sprátcenému lidové demokracii, které se vhodně propojí s tradicemi české albanistiky a její soudobou progresivní formou, tak jak je patrná v činnosti albánského semináře při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.¹³⁵ Dalším významným důvodem, proč proniká albánské téma do českého prostředí ve zvýšené míře, bude delikátní geopolitická pozice Albánie mezi komunistickými státy. Po sovětské roztržce s titovskou Jugoslávií v roce 1948 je totiž Albánie od nich izolována, ale ze strategických pohnutí zůstává plně na protijugoslávské straně. Courtadovy reportáže, jež vzniknou na podzim 1949, patří mezi první knižní tituly vůbec, které českou veřejnost o této proměně do té doby silně provázaných albánsko-jugoslávských vztahů¹³⁶ informují (i když se zpožděním téměř dvou let) a které též ostrakizují jugoslávského vůdce J. B. Tita. V tomto kontextu není překvapivé, že v průběhu povolovacího řízení NERČ nařídila, aby Courtadova kniha vyšla ne v původně povolovací komisí schváleném nákladu 3 000 výtisků, ale v desetitisícovém nákladu, a to pod pohrůzkou, že jinak příslušnému nakladatelství (Práci) povolení odejme.¹³⁷

133) Konkrétně jde o tyto položky: VAILLAND, R. *Co jsem viděl v Egyptě* (Melantrich: 1953); FIGUÈRES, L. *Vracím se ze svobodného Vietnamu* (Orbis: 1952); TĚRYOVÁ, S. *Bojují v Thermopylách* (Svoboda: 1949) a *Supi na Akropoli* (SNPL: 1953); FARGE, Y. *Viděl jsem pravdu* (Mír: 1952).

134) Většinou jde o překlady právního charakteru a vzpomínky na albánský odboj během druhé světové války.

135) O činnosti albánského semináře, jenž oficiálně vzniká až v roce 1951, přestože osvětově-kulturní, pedagogickou a vědeckou činnost vyvíjí již od roku 1949, informuje článek albanisty a pracovníka semináře Leopolda Joury, o který se v této části opíráme. O založení semináře se zasloužila zejména Společnost československo-albánského přátelství, jejímž předsedou byl Václav Kopecký. Ještě v roce 1953 byl seminář jediným pracovištěm tohoto druhu v lidovědemokratických státech. Kromě výše uvedené činnosti se měli pracovníci semináře podílet na lektorování knih s albánskou tematikou, a přímo tak mohli ovlivňovat dostupnost těchto položek do českého prostředí. Vedoucím semináře byl Dhimitri (Dimitrij) Pilika, který z albánštiny intenzivně překládal, mj. převalil i povídku Alekse Čače *Vzali nám střechu nad hlavou*, již Pierre Courtade začlenil do své sbírky reportáží o Albánii. Joura dále připomíná významnou osobnost české albanistiky Jana Urbana Jarníka. Předválečné i poválečné působení českých albanistů shrnuje ve svém překvapivě detailním textu také český romanista V. Brett. Svoje případné osobní vazby na seminář ovšem nerozvádí. Viz JOURA, L. Činnost albánského semináře na FF KU. In *Časopis pro moderní filologii*, 1953, č. 2, s. 122–123; BRETT, V. Nová Albánie v našich publikacích. In *Časopis pro moderní filologii*, 1955, č. 4, s. 287–290. Romantizující zájem o albánské téma z konce čtyřicátých let reprezentuje např. krátký text Z. Nejedlého, srov. NEJEDLÝ, Z. Albánie. In *Var*, 1949, č. 18–19, s. 594–599.

136) K zásadnímu jugoslávskému vlivu na vnitřní i mezinárodní albánskou politiku v letech 1944–1948 viz VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. Cit. dílo, zejm. s. 221–226. Tamtéž k instrumentalizaci Albánie v sovětsko-jugoslávském sporu, zejm. s. 283–284.

137) Viz NA, f. 19/7, a. j. 559 (7). Zápis z jednání NERČ (20. 7. 1950).

Řecké téma se v intenzitě svého průniku do českého prostředí poněkud od albánského tématu liší. Vedle položek aktuální publicistiky (dvě položky) se informace o řecké realitě (období okupace 1940–1944, řecká občanská válka 1944–1949 a vývoj v první polovině padesátých let), nepokrytě stranící levicovým složkám společnosti (komunisté, partyzáni, republikáni), objevují i ve formě beletristických položek. Aby se s nimi mohl v konečné fázi seznámit český čtenář, musely tyto položky „podstoupit“ dvojí překlad (řecko-francouzský a francouzsko-český), a francouzština se tak stává důležitým mediátorem řeckého tématu.¹³⁸ Důvody pro význačné postavení řecké tematiky v poúnorovém Československu jsou opět především politické povahy. Řecký konflikt je vnímán komunistickými státy nejen jako vnitropolitický řecký spor o budoucí podobu státního zřízení (republika, nebo monarchie), ale zejména jako konflikt, v němž proti sobě stojí nepřímá a poprvé od konce druhé světové války bývalí váleční spojenci sledující své geostrategické cíle: na jedné straně Velká Británie, kterou kvůli finančnímu vyčerpání nahradí od roku 1947 na základě Trumanovy doktríny Spojené státy, a na druhé straně Sovětský svaz společně se svými věrnými satelity. Důležitým momentem se stává jugoslávsko-sovětská roztržka, která ve svém konečném důsledku¹³⁹ přispěje k porážce komunistických partyzánů a ukončení občanské války.¹⁴⁰ ČSR se sama v konfliktu nepřímá angažovala tím, že poskytla v první fázi azyl několika stovkám řeckých dětí a později i levicovým politickým emigrantům. Zejména otázka statutu řeckých dětí v ČSR se stala předmětem mnoha dílčích konfliktů mezi západními a východními zeměmi, a to i na půdě Organizace spojených národů.¹⁴¹ O úzkém propojení ČSR a levicových sil v Řecku svědčí i činnost Československo-řecké společnosti.

Na závěr této části zbývá vysvětlit, proč právě překlady z francouzštiny přispívaly k vyšší informovanosti české veřejnosti o řeckém a albánském tématu. V případě Albánie nemáme k dispozici žádná přímá vysvětlení. Nicméně je pravděpodobné, že se tato země těšila relativnímu zájmu francouzských levicových intelektuálů (Courtade) díky své počáteční spřízněnosti s Jugoslávií. Společenský a politický vývoj v poválečné Jugoslávii byl totiž těmito kruhy bedlivě sledován a nepřerušil ho ani pozdější zvrát v jugoslávsko-sovětských vztazích.

V řecké otázce je situace poněkud jasnější. Do francouzské emigrace odchází v průběhu občanské války část levicové řecké inteligence (Axiotisová), což umožní vzájemné kontakty mezi francouzským a řeckým prostředím.¹⁴² Pohyb je patrný i v opačném smě-

138) Tato funkce je zvlášť významná v letech 1949–1950, pokud vezmeme do úvahy roky vydání českých překladů francouzských textů s řeckou tematikou: tři ze čtyř položek vyjdou právě v těchto dvou letech. To samozřejmě souvisí s bezprostřední aktuálností řeckého konfliktu (válka končí v roce 1949). V roce 1951 již nevyjde žádná položka s řeckou tematikou; v roce 1952 položka jediná, *Řečtí orlíci*, která českou veřejnost seznamuje s kresbami a říkankami řeckých dětí repatriovaných v tehdejší ČSR. V roce 1953 se objeví také jediná položka, opět překlad prostředkovaný francouzštinou, *Supi na Akropoli* (Řecko je již vnímáno jako kapitalistická země). V roce 1953 by se tedy dalo hovořit o relativně extenzivním vlivu francouzského překladu s řeckou tematikou.

139) Řečtí partyzáni se postaví na stranu Kominformy, a Tito jim proto odepře další materiální, finanční a logistickou pomoc.

140) Základní informace o řecké občanské válce a mezinárodněpolitických souvislostech podává opět J. Vykoukal a kol. Viz VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. Cit. dílo, zejm. s. 239–243.

141) Podrobněji viz HRADEČNÝ, P. Problém repatriace dětských utečenců z Řecka v politice československého komunistického režimu let 1948–1954. In *Slovanský přehled*, 2004, č. 2, s. 275–296.

142) Např. vydání *Supů na Akropoli* zajistí ve francouzské verzi v roce 1952 pařížský Výbor řeckých politických emigrantů na obranu míru.

ru. Na podzim roku 1947 sleduje vojenské akce na straně řeckých partyzánů komunistická novinářka S. Téryová a ze svého pobytu vytěží soubor politických reportáží *Bojují v Thermopylách*.¹⁴³

Příkladem extenzivního vlivu francouzských překladů je egyptské téma. Jemu jsme se již krátce věnovali v oddílu beletrie. V podstatě exkluzivní postavení francouzštiny jako činitele prostředkujícího českému čtenáři obraz současného Egypta podtrhne Vaillandova reportáž *Co jsem viděl v Egyptě* s podtitulem *Srpen 1952*.¹⁴⁴ V celém období 1949–1953 vyjde jediný další knižní titul, který se současnou egyptskou problematikou zabývá.¹⁴⁵ Vystává tudíž otázka, proč se tématu nevěnovala v ediční politice větší pozornost. Politická poptávka po tomto typu literatury¹⁴⁶ totiž existovala.¹⁴⁷ O této poptávce se v nakladatelstvích vědělo.¹⁴⁸ Archivní fondy, které jsme měli možnost zpracovat, nepřinášejí žádné rozsáhlejší doklady z povolovacích řízení týkající se francouzských titulů, jež by se věnovaly dekolonizačním procesům a současné situaci v Egyptě. Vzhledem k fragmentárnosti archivního materiálu nelze vyvozovat žádné definitivní závěry. Lze ale předpokládat, že v období 1949–1953 neexistovala žádná jiná francouzsky psaná a ideologicky vhodná literatura k danému tématu (případně, že o ní česká strana nevěděla). Je možné rovněž usuzovat, že ve stejném období prioritami v nakladatelské politice byly tematiky českému čtenáři geograficky bližší (např. albánské a řecké téma) a politicky relevantnější (např. čínské nebo korejské téma).

5.3.3.4 Tematika kapitalistických států

Do této skupiny se řadí celkem osmnáct položek, které informují o současném životě ve státech, jež jsou vnímány jako nepřátelské lidovědemokratickým režimům.¹⁴⁹ Jejich vydávání je rovnoměrně rozloženo do celého období 1949–1953, což signalizuje trvalý a vysoký zájem o tuto problematiku. Nejvíce položek vychází v roce 1950 (pět) a 1952 (čtyři), v ostatních letech se objevují tři knižní tituly ročně. Z geografického hlediska lze

143) Ještě před svým odjezdem na řeckou frontu navštíví tato redaktorka *L'Humanité* Československo. O jejích nadšených dojmech informuje např. článek v *Rudém právu*. Viz NA, f. MZV-VA, K 388, IČ 1–22x. Co říká francouzská spisovatelka o Československu (*Rudé právo*, 23. 8. 1947). V této souvislosti je zajímavé sledovat pozdější ambivalentní přístup českých kulturních ideologů k autorům řecké tematiky. V červnu 1950 např. NERČ zamítla bez udání důvodu návrh povolovací komise, aby Československo navštívila Melpo Axiotisová. Viz NA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 559 (6). Zápis ze zasedání NERČ (15. 6. 1950). Zamítnutí většinou znamenalo, že jde o osobu politicky nevhodnou. K tomu srov. NOIRANT, F. Počátek nedorozumění. Cit. článek, např. s. 555 (případ S. Téryové).

144) Reportáž pojednává o bezprostřední situaci po státním převratu vedeném Nagíbem a Násirem, který znamená snahu definitivně se vymanit z britské sféry vlivu a odráží do jisté míry i rivalitu západního a východního bloku v této oblasti.

145) FINK, K. Cit. dílo.

146) Ideologicky interpretovaný národněosvobozenecký boj.

147) Srov. výše uvedené projevy V. Kopeckého.

148) O tom svědčí např. kladný lektorský posudek Jaromíra Hořce na Ducrouxovu reportáž *Vracím se ze svobodného Vietnamu*, ve kterém autor explicitně zdůrazňuje význam problematiky v českém prostředí a klade do popředí fakt, že by se nakladatelství Mír, v němž měla reportáž původně vyjít, mělo na národněosvobozenecký boj (v tomto případě v Asii) specializovat. Viz LA PNP, A DP. Složka Ducroux, J. Nedatovaný lektorský posudek J. Hořce.

149) Pouze výjimečně se tematika týká období časově vzdálenějšího, viz úvodní poznámky.

rozlišit pět základních témat: nejpočetněji zastoupené francouzské (deset položek), dále americké (USA, tři), jugoslávské (dvě), španělské (dvě) a jihoafrické (tehdejší Jihoafrická unie, jedna).¹⁵⁰ Publicistický obraz Jugoslávie jsme se rozhodli zařadit do tohoto oddílu, protože tato země byla od druhé poloviny roku 1948 fakticky z tábora komunistických států vyloučena a bylo na ni nahlíženo jako na nepřátelský a se západním blokem kolaborující stát, i když se Jugoslávie po celý čas své roztržky se Sovětským svazem ke komunistickým ideálům hlásila.

Tematika kapitalistických států se obecně vyznačovala dvěma protichůdnými tendencemi: převažující linií byla kritika společenského, politického a kulturního systému západních zemí v čele s USA; jejím protipólem byla snaha vyzdvihnout přítomnost pokrokových sil v těchto zemích, jež byly často za své společenské působení pronásledovány (např. američtí a francouzští levicoví spisovatelé nebo vědci). U všech témat převažuje z hlediska jejich významu v českém prostředí intenzita působení: překlady z francouzštiny nejsou jediným informačním zdrojem, i když v některých případech (francouzské téma) je jejich přínos zásadní. K bližšímu rozboru zvolíme jugoslávské a francouzské téma.

Kdybychom vzali do úvahy celé poválečné období 1945–1953, ohráželo by zpracování jugoslávské tematiky peripetie jejího vztahu k SSSR. Již v roce 1946 vychází soubor reportáží francouzského levicového novináře G. Sorii *Jugoslávie 1945* (Orbis: 1946) nadšeně líčící obnovu válkou zničené země a nezastupitelnou roli jejího vůdce, hrdiny jugoslávského partyzánského odboje, Josipa Broze Tita. Po pěti letech, v roce 1951, kdy se objeví vůbec největší počet knih s protititovskou tematikou včetně pamfletů D. Desantiové a R. de Jouvenela, mají francouzské levicové kruhy pro Tita již jen označení zrádce.¹⁵¹ Protititovský osten zaznívá i z jiných francouzských překladů.¹⁵² Stejnou proměnou prodou také někteří čeští zprostředkovatelé francouzské literatury. Květa Milcová, členka NERČ, převede do češtiny Jouvenelovu knihu. Sama nicméně v roce 1946 vytvoří v té době ještě obvyklou oslavnou ódu na jugoslávského nejvyššího vůdce.¹⁵³

Protijugoslávská (protititovská) tematika má pro české prostředí mimořádný politický význam. Nejde jen o tak často připomínanou zradu uvnitř bloku komunistických zemí, kdy se Jugoslávie snaží vymezit vůči SSSR jako autonomní centrum komunistického hnutí a získat hegemonní postavení na Balkáně,¹⁵⁴ ale i o definitivní konec myšlenky o jednotě slovanských států oživené po druhé světové válce. Bojovné slavjanofilství, které

150) Jde o tyto konkrétní položky; jejich sled respektuje posloupnost témat v hlavním textu: SORIA, G. *Bude Francie americkou kolonií?* (Mír: 1950), BONTE, F. *Cesta cti* (Mír: 1950), TILLARD, P. *Námořník míru, Henri Martin* (Mladá fronta: 1952), FARGE, Y. *Francie je v nebezpečí* (Orbis: 1952), FRÉVILLE, J. *S Mauricem Thorezem* (Práce: 1952), FRÉVILLE, J. *Světlo se zrodilo v Tours* (SNPL: 1953), DUCLOS, J. *Za mír, za vládu lidu!* (Svoboda: 1952), TĚRYOVÁ, S. *Srdce plné slunce* (Mír: 1950), ROUZÉ, M. *Frédéric Joliot-Curie* (Mladá fronta: 1951), THOREZ, M. *Syn lidu* (Svoboda: 1950); *Americká literatura ve vězení* (ČS: 1953), POZNER, V. *Kdo zabil H. O. Burrella* (Mír: 1953), POZNER, V. *Rozpojené státy* (Svoboda: 1949); DESANTIOVÁ, D. *Tito zradil národ* (Melantrich: 1951), JOUVENEL, R. de. *Tito, maršál zrádců* (Mír: 1951); MURY, G. *Franco proti Španělsku* (Mír: 1950), OLIVIEROVÁ, F. *Picasso a jeho přátelé* (Athos: 1949); VIOLLISOVÁ, A. *Jižní Afrika, země neznámá* (Práce: 1950).

151) Oba francouzské tituly nesou symptomatické názvy: *Tito, maršál zrádců* a *Tito zradil národ*.

152) Např. již citovaná Courtadova *Albánie*.

153) Viz MILCOVÁ, K. *Maršál Tito*. Praha: Svaz přátel Titovy Jugoslávie, 1946.

154) K podrobnostem jugoslávsko-sovětské roztržky, její chronologii a jugoslávským geopolitickým plánům na vytvoření balkánské federace viz VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. Cit. dílo, zejm. s. 65–66 a 216–221.

se negativně vymezovalo vůči válkou zdiskreditovanému germánskému elementu, bylo totiž jedním ze základních bodů, na němž se shodla celá česká poválečná politická scéna i veřejnost.¹⁵⁵ Politickým důsledkem slovanské vzájemnosti byly mj. i velice úzké československo-jugoslávské kulturní styky. Ty po červnu 1948, kdy byla publikována první rezoluce Informačního byra komunistických stran o Jugoslávii, dostaly smrtelnou ránu.¹⁵⁶ Zavržení Jugoslávie má přímý dopad na československou politickou scénu. Stejně jako v jiných lidovědemokratických státech se rozbíhá tzv. agentománie, tj. hledání agentů západních velmocí, kteří se snaží záškodnický zvrátit nastoupenou cestu k socialismu. Propagace činnosti jugoslávského vůdce (tzv. titismus) se považuje právě ze jednu z forem západních diverzních akcí. Obvinění z titismu, resp. trockismu, nevyvolá ovšem jen řadu politických procesů v komunistických státech,¹⁵⁷ ale přispívá i ke strukturaci francouzské intelektuální levice.¹⁵⁸ V československém tisku probíhají protititovské kampaně,¹⁵⁹ v ediční politice pověřuje předsednictvo NERČ lektorské oddělení, aby zajistilo předpoklady pro další vydávání knih s protititovskou tematikou.¹⁶⁰ Institucionálně je tak vytvořeno vhodné prostředí pro to, aby jugoslávská tematika mohla pronikat relativně snadno ke čtenáři, a to i skrze překlady z francouzštiny.¹⁶¹

Francouzské téma je deseti tituly nejpočetněji zastoupené nejen v produkci položek s tematikou kapitalistických států (více než jedna polovina), ale i v celé aktuální publicistice (téměř jedna čtvrtina). Žánrově a tematicky je možné překlady rozdělit do tří základních podmnožin. První a nejrozšířenější tvoří publicistické reportáže, které informují obecně o aktuální politicko-společenské situaci s důrazem na vzrůstající vliv USA ve Francii,¹⁶² o francouzských politických poměrech těsně před druhou světovou válkou, o odpovědnosti Francie za její rozpoutání a uvědoměném komunistickém postoji¹⁶³ a ko-

155) K otázce rozmachu a pádu myšlenky slovanské vzájemnosti po druhé světové válce viz KOŘALKOVÁ, K. Slovanská idea v Československu po druhé světové válce. In *Slovanství v národním životě Čechů a Slováků*. Praha : Melantrich, 1968, zejm. s. 446, 452 a 472.

156) Slobodan Selinich nicméně tvrdí, že kulturní scéna zareagovala na politické turbulence ve vzájemných vztazích s relativně vysokým zpožděním. Ještě na začátku roku 1949 hostovali jugoslávští umělci v ČSR, přestože jisté napětí na obou stranách již bylo znát. Viz SELINIČ, S. Jugoslávská kultura v Československu. In *Slovanský přehled*, 2006, č. 2, s. 249–272.

157) Jména údajných špiónů a zrádců (Rajka, Kostova, Dzodzeho, Šlinga, Švermové a Clementise) např. zmiňuje ve svém úvodu k českému vydání spisku D. Desantiové *Tito zradil národ*. A. J. Liehm. Viz LIEHM, A. J. Úvod k českému vydání. In DESANTIOVÁ, D. *Tito zradil národ*. Praha : Melantrich, 1951, s. 5, 21.

158) Jak informuje své nadřízené I. Fleischmann a později jeho nástupce Josef Šup, diskreditován je pro svá veřejná vystoupení ve prospěch zavržené Jugoslávie např. spisovatel Jean Cassou. Fleischmann i Šup shodně upozorňují také na „podvrtné“ akce jugoslávského velvyslanectví v Paříži, jež se údajně snaží na svou stranu získat další představitele francouzského kulturního a vědeckého života. Srov. NA, f. MI-D, IČ 597, K 189. FLEISCHMANN, I. Ke kulturněpolitické situaci (nedatováno, vznik pravděpodobně na podzim 1949); ŠUP, J. Titismus ve Francii. Spolupráce jugoslávského velvyslanectví (6. 2. 1950); viz též NA, f. MI-D, IČ 597, K 195. Případ Jean Cassou. Dopis ministerstva zahraničních věcí ministerstvu informací a osvěty (26. 9. 1949).

159) Např. na schůzi kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ se v lednu 1950 rozhodne o rozpoutání kampaně v kulturní rubrice *Rudého práva*. Viz NA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 12. Plán kulturní rubriky *Rudého práva* pro I. období roku 1950 (schůze Kulturního a propagačního oddělení z 18. 1. 1950).

160) Viz NA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 560. Zápis o schůzi předsednictva NERČ (5. 4. 1951).

161) Jugoslávsko-sovětská roztržka má ovšem ještě jeden negativní efekt: obvinění z titismu se nevyhne ani některým francouzskými pišícími autorů (viz výše J. Cassou), což znamená i konec jejich českým překladům.

162) SORIA, G. *Bude Francie americkou kolonií?* (Mír: 1950), FARGE, Y. *Francie je v nebezpečí* (Orbis: 1952).

163) BONTE, F. *Cesta cíti* (Mír: 1950).

nečně o konkrétních aktuálních politických událostech.¹⁶⁴ Do druhé a méně početné skupiny patří politické životopisy významných osobností francouzského odboje,¹⁶⁵ vědy a mírového hnutí¹⁶⁶ a komunistické strany.¹⁶⁷ Ve třetí skupině jsou zařazeny politické projevy francouzské levice.¹⁶⁸

Ve srovnání s jinými již dříve analyzovanými skupinami vychází francouzská tematika v období 1949–1953 poněkud nevyrovnaně. V roce 1949 se neobjeví žádný titul, v letech 1951 a 1953 pouze po jedné položce. Naopak v roce 1950 a 1952 má český čtenář k dispozici hned po čtyřech titulech.

Když se porovnají roky vydání českých překladů a data vydání francouzských originálů, zjistíme, že pod termínem aktuální publicistika se rozumí zachycení těch událostí, které se ve Francii odehrály nejpozději do léta 1951 (odvolací řízení s H. Martinem). Pokud by se z tohoto úhlu pohledu analyzovala aktuálnost ostatních publicistických položek, ukázalo by se, že česká veřejnost byla nepatrně lépe (protože aktuálněji) informována o některých jiných zemích než o Francii samotné. Např. Vaillandova reportáž o Egyptě zachycuje události ze srpna 1952. Opatrně tedy lze formulovat hypotézu, kterou do určité míry potvrzují i statistické rozbory, že v roce 1952 opadá v řadách kulturních ideologů zájem o překlady týkající se publicistického zachycení francouzských vnitřních politických poměrů, a to ve prospěch beletristických žánrů (v roce 1953 vycházejí např. Aragonovi *Komunisté*, Laffittovy a Stilovy romány).

Z hlediska významu překladů francouzské tematiky v českém prostředí dochází k zajímavému propojení intenzivního a extenzivního působení. I když v letech 1951–1953 vyjdou i další původní (české) nebo přeložené položky (z jiných jazyků než z francouzštiny) s francouzskou tematikou, překlady z francouzštiny nad nimi svým počtem jednoznačně dominují. A zatímco nefrancouzská literatura přináší spíše jen obecné přehledy francouzských politických a společenských dějin, překlady podávají mnohem širší, konkrétněji koncipované a podrobněji zpracované spektrum témat, jak o tom vypovídá naše úvodní klasifikace. V tomto smyslu je postavení francouzských překladů výrazně exkluzivní.

Hlavní funkcí překladů z francouzštiny, tak jak o ní hovoří doprovodné texty k některým položkám a do jisté míry i zachované lektorské posudky a zápisy z povolovacích řízení, je ukázat dvojí obraz současné Francie:¹⁶⁹ oficiální Francie „reakční“ a v současnosti „kolonizované“ Spojenými státy, Francie odpovědné za mnichovskou zradu¹⁷⁰ a kolaborantské Francie slabého gaullistického odboje. Na druhé straně mají překlady představit „pokrokovou“ Francii, její tradici a zvláště její hlavní představitele – komunisty. Tato „jediná skutečná“ Francie je ovšem v tehdejší době v reálném politickém životě v opozici. Na politické rovině vzájemných francouzsko-československých vztahů vzniká

164) TILLARD, P. *Námořník míru, Henri Martin* (Mladá fronta: 1952); FRÉVILLE, J. *Světlo se zrodilo v Tours* (SNPL: 1953).

165) TÉRYOVÁ, S. *Srdce plné slunce* (Mír: 1950).

166) ROUZÉ, M. *Frédéric Joliot-Curie* (Mladá fronta: 1951).

167) THOREZ, M. *Syn lidu* (Svoboda: 1950); FRÉVILLE, J. *S Mauricem Thorezem* (Práce: 1952).

168) DUCLOS, J. *Za mír, za vládu lidu!* (Svoboda: 1952).

169) Stejnou funkci plní i beletristické překlady, jak už bylo výše také řečeno.

170) Mnichov je jedním z ústředních témat, ke kterému se čeští autoři vracejí. V logice doprovodných textů jde o jednu ze základních příčin, proč byla rozpoutaná druhá světová válka, za kterou je tak Francie přímo odpovědná.

tudíž jistá nerovnováha: oficiální vztahy komunistického Československa a „kapitalistické“ Francie ochabují a vyznačují se vzájemnou nevráživostí, avšak na neoficiální úrovni dochází k oboustranně preferovanému a intenzivnímu kontaktu.¹⁷¹

V řízené ediční politice odpovídá tomuto politicko-historickému kontextu snaha vytvořit *ideální obraz* současné „pokrokové“ Francie. Jestliže nebudeme brát v úvahu, že a priori byla vyloučena z překládání nekomunistická literatura, lze v tomto smyslu hovořit o určitých jemných technikách, o jejichž užití se rozhoduje v jednotlivých nakladatelstvích a během povolovacích řízení a jejichž cílem je „vylepšit“ ideový profil (aktualizační potenciál) titulů určených k případnému českému vydání.

Tyto techniky nebyly přísně vzato tajné, jak o tom svědčí některé české doprovodné texty, které je explicitně zmiňují. Nejrozšířenější technikou idealizace pokrokového obrazu Francie jsou *úpravy* francouzského originálu. Jejich základní podobou bylo vynechání určité části původního textu s odůvodněním, že jde o neaktuální, pro českého čtenáře nevýznamné a příliš na Francii soustředěné pasáže. Za příklad může posloužit Bontova *Cesta cti*, v níž se pojednává o pomnichovské perzekuci téměř tří desítek komunistických poslanců. Autor předmluvy Karel Marek¹⁷² v ní přímo uvádí, jaké části byly po dohodě s autorem vypuštěny: „V dohodě s autorem jsme provedli několik větších zkrácení francouzského textu, zejména z části projednávající soudní líčení s poslanci, které pro naše čtenáře nemá onoho politického významu, dokumentární hodnoty i aktuální životnosti, kterou má i dnes pro čtenáře francouzské. Touto úpravou ještě více vynikne základní smysl knihy. Ukázat národní zradu, naprosté opuštění demokratické legálnosti a fašistické metody francouzské reakce již koncem roku 1939.“¹⁷³

Varianta této základní úpravy textu spočívala v tom, že vynechaná část textu byla nahrazena aktuálnějšími, případně ideologicky vhodnějšími pasážemi. Tyto nové části mohl po dohodě vypracovat sám původní autor. Např. v předmluvě k Soriově textu *Bude Francie americkou kolonií?* překladatel (opět K. Marek) uvádí, že „v dohodě s autorem provedli jsme /.../ v knize některé drobné změny a doplňky, odpovídající dalšímu vývoji situace, a zejména jsme nahradili druhou, čtvrtou a sedmou kapitolu novými texty, které vypracoval autor sám /.../.“¹⁷⁴ Uvedené změny provedl Soria v průběhu roku 1949, jak Marek rovněž v Úvodu zmiňuje. Původně ovšem neměly být změny tak zásadního a rozsáhlého charakteru. Jak vyplývá z nedatovaného anonymního lektorského posudku na tento titul, mělo jít pouze o přepracování první kapitoly.¹⁷⁵

171) K peripetiím francouzsko-československých vztahů viz příslušná kapitola.

172) Karel Marek, redaktor *Tvorby* a šéfredaktor časopisu *Mír*, je autorem pěti překladů z francouzštiny (dva ve spolupráci) a devíti doprovodných textů (dva texty ve spolupráci). Je spojen především s činností nakladatelství *Mír*, pro které psal lektorské posudky. J. Knapík ve svém lexikonu *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953* jeho jméno nezmiňuje v souvislosti s žádnou významnou rozhodovací institucí v rámci ediční politiky. V prozkoumaných archívních pramenech jsme kromě zásadních lektorských posudků prozatím neobjevili žádné další informace o jeho působení. V oblasti aktuální pokrokové tematiky jde nicméně o jednoho z nejdůležitějších zprostředkovatelů, a to i díky osobním kontaktům na francouzské komunistické prostředí.

173) MAREK, K. Úvodem. In BONTE, F. *Cesta cti*. Praha : Mír, 1950, s. 6.

174) Překladatel (= MAREK, K.). Úvodem. In SORIA, G. *Bude Francie americkou kolonií?* Praha : Mír, 1950, s. 5. Originál vyšel v roce 1948.

175) „První kapitolu po dohodě s překladatelem Karlem Markem /Soria/ předělá, tak aby odpovídala současné problematice, neboť poněkud zastarala a je příliš zaměřená do Francie /.../.“ Viz LA PNP, f. A DP. Složka Soria, G. Lektorský posudek zpracoval zřejmě sám K. Marek.

V některých případech ovšem úpravy textu, opět po dohodě, mohl provést i někdo jiný než samotný autor. To dokazuje např. lektorský posudek K. Marka na nakonec nerealizované vydání dalšího Soriova titulu *Comment vivent les Russes?*¹⁷⁶ Připojená douška informuje, že „ve věci těchto úprav ponechal G. Soria volnou ruku soudruhu K. Markovi“.¹⁷⁷

Vedle snahy aktualizovat originál byly úpravy textu motivovány i vůlí zastrčit ideologické nedostatky jinak vhodného titulu pro české vydání. V rozboru angažované beletrie jsme již upozornili na tento přístup v souvislosti s povolovacím řízením na Tillardovy *Bojovníky noci*. V případě aktuální publicistiky je vhodným příkladem manipulace s původním textem nejasně datovaný lektorský posudek K. Milcové na studii G. Sadoula *Tajemství a moc atomu*, která nakonec v českém překladu nevyjde. V posudku Milcová vyjadřuje své pochybnosti o tom, zda je vhodné připomínat jméno vědce a v mírovém hnutí aktivně se angažujícího intelektuála Frédérica Joliot-Curieho v souvislosti s jeho „selháním“, kdy podstoupil těsně po francouzské kapitulaci v červnu 1940 celou svou (a zároveň celou světovou) zásobu „těžké vody“ Britům.¹⁷⁸ Joliot-Curie tak měl podle Milcové nepřímo dopomoci vývoji atomové bomby v USA: „Zdá se mi /tj. Milcové/, že každý komunista si řekne: proč to všechno neposlal do SSSR? Joliot-Curieho je dnes členem strany a velmi dnes na něm záleží. Doporučuji se dotázat, zda by nebylo lépe vynechat jeho jméno, ovšem jen v tomto bodě, což nijak nezmenší jeho vědecké zásluhy ani význam.“¹⁷⁹ Z posudku dále ne zcela jednoznačně vyplývá, že Milcová zřejmě počítala s tím, že Sadoul doplní svůj text a provede naznačenou úpravu sám.¹⁸⁰

Druhou technikou, jak snížít ideologickou výpovědní hodnotu originálu, bylo *rychlé vydání* českého překladu. Šlo o převládající ediční praxi. Většina položek vyšla v češtině do jednoho roku po vydání francouzského originálu, v některých případech ještě dříve. Ne vždy se ovšem brzké vydání podařilo. Ve svém lektorském posudku ze 4. listopadu 1950 na Fargeův politický pamflet *Francie je v nebezpečí* upozorňuje Václav Jílek, že kniha je vysoce aktuální, neboť zachycuje současnou politickou situaci ve Francii (předjaří 1950). Apeluje proto na její urychlené vydání, a to ještě v roce 1950. Jeho přání se nakonec nepodařilo realizovat, sazba byla provedena až 20. října 1951, do tisku šla kniha 17. prosince 1951 a vychází až v roce 1952.¹⁸¹ Co způsobilo toto dlouhé zdržení, jsme v archivních pramenech nedohledali. Je nicméně možné, že schvalovací proces byl komplikovanější, což by mohlo souviset i s ideologickým profilem francouzského autora a charakterem jeho další tvorby.¹⁸²

176) Soria byl zahraničněpolitickým redaktorem večerníku *Ce soir* a zpravodajem *Rudého práva*. Okupaci strávil v Moskvě a jeho žena byla sovětská občanka. Viz LA PNP, f. A DP. Složka Soria, G. Lektorský posudek na *Comment vivent les Russes?* (8. 2. 1950).

177) Tamtéž.

178) Těžkou vodu, jejíž výroba byla před druhou světovou válkou velice nákladná, získal Joliot-Curie zdarma v Norsku. Tuto látku potřeboval pro činnost jaderného reaktoru na bázi přírodního uranu, který hodlal ve Francii vybudovat. Aby se těžká voda nedostala do německých rukou, poslal ji i s dalšími vědeckými materiály po svých dvou nejbližších spolupracovnících do Velké Británie. Viz ŠIMÁNĚ, Č. *Frédéric Joliot-Curie*. Praha: Horizont, 1980, s. 94–96.

179) LA PNP, f. A DP. Složka Sadoul, G. Lektorský posudek K. Milcové na *Tajemství a moc atomu* (tužkou dopřáno datum 21. 6. 1951).

180) „Poznámky o atomovém monopolu lze snadno vyškrtnout, ale je nutné knihu doplnit kapitolou (nebo dvěma) o vývoji v posledních letech a postavit věc ostře politicky. To by Sadoul jistě rád a hravě udělal /.../.“ Tamtéž.

181) Informace čerpáme z tiráže položky.

182) Yves Farge, „vynikající francouzský antifašista“, nositel Stalinovy ceny za boj za mír, předseda Francouzského výboru obránců míru, nebyl totiž marxista. Povolovacími řízeními neprošlo mj. z toho-

Třetí běžnou praxí bylo opatřit český překlad *kvalitním* (tj. správně ideologicky vystaveným) *doprovodným textem*, jehož funkcí bylo jednak „dovysvětlit“ možná sporná místa v původním textu, jednak „dovyprávět“ všechny zásadní události, které se odehrály mezi roky vydání francouzského originálu a jeho českého převodu. Již zmíněný V. Jílek podrobil ve svém lektorském posudku jiný Fargeův text, *Le sang de la corruption*, poměrně silné kritice. Autorovi vytykal nemarxistický přístup k problematice bipolárního rozdělení světa a silné zaměření na francouzskou realitu, což dílo mělo činit „pro naše poměry těžko přijatelné“. Titul k vydání nedoporučil, nicméně připustil jeho možnost, ale pouze s kvalitním úvodem nebo doslovem a vypuštěním některých míst.¹⁸³ Typickým příkladem dovyprávění je doslov k Tillardově zachycení procesu s Henrim Martinem, námořníkem, který vedl protesty proti válce ve Vietnamu. Martin byl odsouzen, proti rozsudku se odvolal a ten byl v květnu 1951 zrušen. Tolik Tillardova reportáž. Anna Tučková ve svém doslovu (české vydání se objeví v roce 1952) Martinův příběh prodloužila až do července 1951: čtenáře informuje o tom, že brestský soud potvrdil původně vynesený rozsudek. Svými dalšími údaji Tučková přispívá k idealizaci Martinova hrdinství. Solidaritu mu údajně vyjadřují pokrokoví umělci z celého světa včetně P. Picassa a N. Hikmeta, a Martin se tak stává vzorem pro mladé lidi, kteří protestují proti válce po celém světě.¹⁸⁴

5.3.3.5 Tematika mezinárodních vztahů

Poslední podskupinu aktuální publicistiky tvoří čtrnáct položek. Většina z nich vyjde v období 1950–1952, v průměru čtyři tituly ročně, a to zejména v nakladatelství Práce (pět položek), Mír (čtyři) a Orbis (tři). Žánrově se jedná hlavně o materiály dokumentární povahy: projevy (např. z Mezinárodní konference na obranu dětí, která se konala v dubnu 1952 ve Vídni), informační přehledy (např. o činnosti Světové odborové federace) nebo zprávy věnující se konkrétnímu problému (např. rasové diskriminaci). Druhým rozšířeným žánrem jsou publicistické texty, které z většího nadhledu ideologicky interpretují aktuální světové dění (např. Baumier, Jouvenel).

Z tematického hlediska je lze rozdělit do tří dílčích oblastí: texty věnované mezinárodnímu odborovému hnutí (pět položek),¹⁸⁵ mezinárodnímu mírovému hnutí (čtyři)¹⁸⁶ a kritice „mezinárodní reakce“ (pět).¹⁸⁷ Zjednodušené tematické dělení by zahrnovalo dvě

to důvodu několik jiných Fargeových publicistických prací. Viz další oddíl práce věnovaný neprůchozím autorům.

183) Viz LA PNP, f. A DP. Složka Farge, Y. Lektorský posudek na *Le sang de la corruption*.

184) Viz TUČKOVÁ, A. Doslov. In TILLARD, P. *Námořník míru, Henri Martin*. Praha : Mladá fronta, 1952, s. 54.

185) SAILLANT, L. *Zesílení akční jednoty a boje za práva pracujících* (Práce: 1952); SAILLANT, L. *Na obranu odborových práv* (Práce: 1953); *Proti bídě a útlaku* (Práce: 1952); STORAGE, E. *Pět let bojů SOF* (Práce: 1951); YEATESOVÁ, M. *Rasová diskriminace* (Práce: 1951).

186) *První zasedání Světové rady míru* (Mír: 1951); *V boji za mír jsou s námi stamiliony. Druhé zasedání Světové rady míru* (Mír: 1951); *SFDM. Světová federace demokratické mládeže* (Mladá fronta: 1950); *Děti z celého světa nás volají* (Orbis: 1953).

187) BAUMIER, J. *Bitva o západ* (Mír: 1950); BAUMIER, J. *Od Hitlera k Trumanovi* (Mír: 1951); JOUVENEL, R. de. *Válka žoldnéřů* (Naše vojsko: 1952); JOUVENEL, R. de. *Internacionála zrádců* (Orbis: 1950); DESANTIOVÁ, D., HAROCHE, Ch. *Mír nebo atomová bomba* (Orbis: 1950).

základní skupiny: položky, jež mapují v mezinárodním měřítku činnost tzv. pokrokových sil (zejm. mezinárodních organizací) fungujících na bázi tzv. proletářského internaciona-
lismu, a tituly, jejichž cílem je ukázat na konkrétních příkladech antagonistické působení
sil tzv. mezinárodní reakce vedené Spojenými státy, která usiluje o rozpoutání dalšího
světového konfliktu a zničení komunistických režimů.¹⁸⁸ Význam těchto témat v českém
prostředí je zásadně dán mezinárodními politickými poměry, a to především probíhající
studenou válkou. Z pohledu tzv. pokrokového světa jde o konflikt mezi „táborem války“
(západní země a jejich „agenti“ včetně Jugoslávie) a „táborem míru“ (lidové demokracie,
případně národněosvobozeněcká hnutí v zemích třetího světa).

Překlady z francouzštiny plní v tomto historickém kontextu jednoznačně funkci infor-
mační a indoktrinační. Jejich smyslem je čtenáře utvrdit v přesvědčení o existenci dvou
bipolárních sil, z nichž jedna (tzv. tábor války) je existenciálně nebezpečná. V tomto
ohledu překlady z francouzštiny zásadním způsobem nerozšiřují tehdejší knižní produkci
s obdobnou tematikou, a tudíž jejich význam spočívá ve zvyšování ideologického tlaku
(intenzity působení) na čtenářskou veřejnost.

Přesto lze poukázat i zde na specifickou pozici francouzských překladů. Jejich relativně
silné zastoupení mezi dalšími položkami mohlo souviset s faktem, že po jistou dobu sídlily
významné mezinárodní pokrokové organizace v Paříži a v jejich vedení stály (či se k or-
ganizaci alespoň hlásily) výrazné osobnosti francouzské levice. V Paříži tak měly sídlo až
do roku 1951 např. Světová odborová federace (SOF),¹⁸⁹ Světová federace demokratické
mládeže (SFDM) nebo Mezinárodní demokratická federace žen.¹⁹⁰ V Paříži se též konal
v dubnu 1949 (paralelně s Prahou) I. světový kongres obránců míru.¹⁹¹ Dlouholetým ge-
nerálním tajemníkem SOF byl Francouz Louis Saillant, prvním předsedou SFDM se stal
další Francouz Guy de Boisson.¹⁹² Ve francouzském i mezinárodním mírovém hnutí se
silně angažovali mj. Y. Farge,¹⁹³ F. Joliot-Curie,¹⁹⁴ J. Laffitte¹⁹⁵ a P. Picasso.¹⁹⁶

188) V tomto smyslu *metatéma* mezinárodních vztahů prostupuje nejen většinou vydaných položek aktuální
pokrokové tematiky, ale také doprovodnými texty a lektorskými posudky.

189) Federace poté svoje sídlo přemístila do Vídně a v roce 1956 do Prahy. Viz *40 let Světové odborové federace*.
Praha : Práce, 1985, s. 66.

190) Viz POŠUSTA, P. *Světová federace demokratické mládeže*. Praha : Svoboda, 1989, s. 22.

191) Stručně k okolnostem tohoto pařížsko-pražského kongresu viz *Jméno stamilionů. Dokumenty světového
mírového hnutí 1949–1952*. Praha : Mír, 1953, s. 9.

192) Viz POŠUSTA, P. Cit. dílo, s. 22.

193) Farge byl údajně za svou činnost ve Francii pronásledovaný. Srov. NA, f. MZV-VA, IČ 23, K 12. Proces
s předsedou Francouzského výboru obránců míru (*Rudé právo*, 12. 10. 1950).

194) Předsedal byru Světové rady míru, jehož aktivity byly ve Francii na jaře 1951 také zakázány. Z význam-
ných českých osobností, jež se v mírovém hnutí rovněž angažovaly, tento akt ostře odsoudili např. Jan
Mukařovský a Gusta Fučíková. Viz NA, f. MZV-VA II, IČ 23, K 13. Francouzská vláda zakázala činnost byra
Světové rady míru ve Francii (*Práce*, 10. 4. 1951). Srov. též NA, f. MZV-VA II, IČ 23, K 13. MUKAŘOVSKÝ,
J. Zákaz činnosti byra Světové rady míru v Paříži posílí podpisovou akci za pakt míru (*Rudé právo*,
12. 4. 1951).

195) Generální tajemník Světového výboru obránců míru. Viz NA, f. MZV-VA, IČ 23, K 12. –jvs. Zvítězíme
v nejkrásnější bitvě dějin (*Mladá fronta*, 2. 6. 1950).

196) K mírovému táboru byl řazen i P. Picasso. Výše jsme již uvedli, jak doslov A. Tučkové vyzdvihuje jeho
uměleckou účast v procesu s H. Martinem. V tomto kontextu je možné také pochopit vydání vzpomínek
Picassovy přítelkyně v nakladatelství Athos v roce 1949 (nakladatelství již tehdy bylo v národní správě).
Autor doprovodného textu k položce *Picasso a jeho přátelé* se horečnatě snaží Picassovu mírovou angažo-
vanost zdůraznit, aby tak zakryl v podstatě neideologický a čistě kunsthistorický význam knihy (zachycení

Osobnostní profil autora byl zřejmě rozhodujícím faktorem i při vydávání položek J. Baumiera a R. de Jouvenela. Oba dva patřili ke komunistickým novinářům a zejména Jouvenel, s aureolou mučedníka nespravedlivé kapitalistické soudní moci,¹⁹⁷ udržoval úzké kontakty s československým prostředím, čehož lidovědemokratický režim dokázal obratně využít. Autoři doprovodných textů i jednoho lektorského posudku¹⁹⁸ rovněž oceňovali syntetizující pohled obou novinářů na vnější i vnitřní nepřátele lidovědemokratického zřízení.¹⁹⁹

5.3.4 Odborná tematika (sociální vědy)

Třetí skupinu překladů z francouzštiny s aktuální pokrokovou tematikou tvoří odborně zaměřené položky. K bližší analýze jsme zvolili ovšem jen ty, které spadají do oblasti společenských věd. Zkoumání lidské společnosti, zákonitostí jejího vývoje, její kultury a dějin bylo totiž nemyslitelné bez propojení s marxistickým světovým názorem. Toto základní hodnotové zabarvení poskytovalo odborné tematice značný ideologický potenciál, který mohl být využit prostřednictvím překladů k ovlivňování čtenářské obce a formování jejího smýšlení žádoucím směrem. Tento silný výchovně-vzdělávací indoktrinační náboj postrádá většina ze zbývajících odborných položek. Mezi nimi převládají publikace s technickým, sportovním nebo agronomickým zaměřením.²⁰⁰

5.3.4.1 Postavení odborné tematiky ve struktuře překladů

Celkem vychází třináct položek této linie.²⁰¹ Na úhrnné produkci překladů z francouzštiny se v období 1949–1953 podílí zhruba 4 %. Ve srovnání s podíly aktuální beletrie a publicistiky jde o nejslabší skupinu. Percentuální podíly na celkové produkci překladů v jednotlivých letech jsou také zanedbatelné s výjimkou roku 1951, kdy odborná tematika tvoří téměř jednu desetinu všech vydaných francouzských překladů a skoro jednu třetinu

období 1903–1914 v Picassově tvorbě). Srov. PROCHÁZKA, J. Pablo Picasso. In OLIVIEROVÁ, F. *Picasso a jeho přátelé*. Praha : Athos, 1949, zejm. s. 6, 8.

197) Proti Jouvenelovi byl totiž veden na jaře 1952 proces „za urážku na cti“, které se měl dopustit svou knihou *Internacionála zrádců*. Ve stejném procesu byl obviněn společně s Jouvenelem i A. Wurmser. K tomuto procesu viz např. LIEHM, A. J. Úvodem. In JOUVENEL, R. de. *Válka žoldnářů*. Praha : Naše vojsko, 1952, s. 5–6. Viz také kapitola věnovaná francouzsko-českým vztahům.

198) Viz LA PNP, f. A DP. Složka Baumier, J. Lektorský posudek V. Jílka na knihu J. Baumiera *Od Hitlera k Trumanovi* (20. 12. 1950).

199) Alois Svoboda v předmluvě k Jouvenelově *Internacionále zrádců* nicméně po vzoru sovětské předmluvy L. Sedina, která byla do češtiny také přeložena, formuluje určité výtky k zachycení únorových událostí 1948 v ČSR. Viz –sv– (= SVOBODA, A.). Předmluva k českému vydání. In JOUVENEL, R. de. *Internacionála zrádců*. Praha : Orbis, 1950, s. 21.

200) Viz II. Rejstřík přeložených autorů. V období 1949–1953 je vydáno celkem třináct položek s technickou, tři se zemědělskou a dvě se sportovní tematikou. Dále jsme k této skupině přiřadili čtyři tituly nakladatelství Život a práce (šlo o vydavatelský podnik Svazu občanů bez vyznání) orientované na přírodní jevy, i když v případě tří položek silně ovlivněné marxistickým východiskem (LABÉRENNE, P. *O původu světů* /1950: 2/; PRENANT, M. *Lidský pokrok očima biologa* /1949/).

201) Viz Příloha F a Tabulka č. 3.

aktuální pokrokové tematiky.²⁰² V absolutních číslech vyjde v letech 1949, 1950 a 1952 po dvou položkách, v roce 1951 sedm a v roce 1953 žádná.

Ze statistických údajů vyplývá, že odborná tematika nebyla ve sledovaném období až na rok 1951 protěžovaným typem překladů. Zvýšená produkce roku 1951 bude zřejmě souviset s reorganizací nakladatelského sektoru v roce 1949. Vydavatelská oprávnění tehdy získávají nakladatelství Rovnost a Život a práce a jako podnik Svazu československých spisovatelů začíná fakticky fungovat Československý spisovatel. Tato tři nakladatelství uvedou v roce 1951 čtyři položky ze sedmi. Protože příslušné ediční plány byly sestaveny již v roce 1950, lze odhalit za zvýšeným počtem odborných překladů snahu dostat závazkům vyplývajícím ze specializovaných edičních profilů.²⁰³

5.3.4.2 Úvodní poznámky

V rámci odborné tematiky převažují jednoautorské vstupy. Pouze dvě položky představují typ rozlišitelného dvouautorství (M. Cachin – J. Varloot, J. Duclos – J. Fréville).²⁰⁴ Výraznější autorskou přítomnost vykazuje především Albert Soboul, jemuž vyjde v opakovaném vydání *Francouzská buržoazní revoluce* (Rovnost: 1950, 1951) vedle další historiografické položky *Národní armáda za francouzské revoluce* (Rovnost: 1951). Soboulův podíl ještě zesiluje jeho předmluva k Mathiezově *Francouzské revoluci* (Mír: 1952). Dvakrát je zastoupen André Marty s titulem *Černomořská vzpoura*. Jde ale o dvě různé položky. Vydání z roku 1951, které připraví Mladá fronta, je přeloženo z francouzského textu *Les Heures glorieuses de la mer Noire* (opakované vydání z roku 1949 v Éditions du Parti communiste français). Má celkem 135 stran a jedná se o obsahově zkrácený formát vydání, které uvede nakladatelství Svoboda v roce 1952. Toto vydání vychází z francouzského textu *La révolte de la mer Noire* (opakované vydání z roku 1949 v Éditions sociales). Je mnohem rozsáhlejší (497 stran a přílohy) a náklad českého překladu činí nadprůměrných 12 400 výtisků.²⁰⁵

Nejvíce položek vyjde v nakladatelství Rovnost (všechny tři ve specializované edici Socialistická věda nebo také Knihovna socialistické vědy) a Orbis (dvě položky v edici Časové otázky), Mladá fronta (dvě položky v edici Otázky dneška) a Československý spisovatel (dvě položky v Knihovničce Varu).

Podle příslušnosti ke konkrétní sociální vědě lze položky rozdělit do tří základních skupin. Nejpočetnější jsou historiografická díla (šest položek), dále literární věda (tři) a filozofie včetně politické ekonomie (čtyři). Tyto skupiny budeme dále analyzovat.

202) Viz Příloha D a Tabulka č. 2. V letech 1949, 1950 a 1952 tento podíl osciluje kolem 10 %.

203) Zvlášť výrazně se toto úsilí projevuje v činnosti nakladatelství Rovnost. Anonymní rozbor edičního plánu na rok 1951 totiž s uznáním uvádí, že se strategického cíle „vydávat práce pokrokových vědců v oboru historie, filozofie, psychologie, estetiky a politické ekonomie /... zhostilo toto/ nakladatelství vědeckého charakteru /.../ s plnou odpovědností a celá dosavadní produkce svědčí o tom, že vyplní citelnou mezeru v naší vědecké literatuře.“ Viz NA, f. A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 529. Plán na rok 1951.

204) Viz další autorské vstupy těchto autorů v rámci aktuální publicistiky.

205) Ostatní náklady dosahují maximálně hodnoty deseti tisíc exemplářů.

5.3.4.3 Literární věda

V rámci literárněvědné tematiky vycházejí tři položky: dvě studie Marcela Cachina a Jeana Varloota o Balzacovi shrnuté do společného souboru *Živý Balzac* (Československý spisovatel: 1951); tři barbussovské statě Jacquesa Duclose a Jeana Frévilla (*Henri Barbusse*, Československý spisovatel: 1950); životopisná a literární studie Elsy Trioletové o V. Majakovském *Majakovskij* (Mladá fronta: 1949). Žádný z těchto titulů nedoprovází český vysvětlující text a tiráž dosahuje spíše podprůměrného rozsahu okolo pěti tisíc exemplářů. O uvedených položkách nebyl dohledán žádný relevantní údaj v analyzovaných archívních pramenech.

Z hlediska ediční politiky plnily v českém prostředí zvláště první dva tituly důležitou funkci, a to ze dvou základních důvodů. Prvním byla vhodná tematika: jak Balzac, tak Barbusse patřili k významným autorům pokrokové tradice – klasikům. Studie o Majakovském, poprvé vydaná ve francouzském originále v roce 1938, ovšem nebyla marxistickou ideologií téměř zasazena. Majakovského tvorba vycházela v českém prostředí v letech 1949–1953 v hojném počtu (celkem devatenáct knižních titulů) a četné byly také ideologické literárněkritické studie o autorovi (deset). Ruský (sovětský) básník byl tedy považován za ideologicky průchozího. Na základě srovnání textu E. Trioletové s některými dalšími tituly, které se charakteristice osobnosti a literární tvorby Majakovského také věnovaly²⁰⁶ a které vyšly v přibližně stejném období, se domníváme, že její práce pronikla do českého prostředí zejména díky nedůslednému kontrolnímu mechanismu v počátečním stádiu centrálně řízené ediční politiky a také díky tehdejšímu konjunkturálnímu zájmu o dílo a život Majakovského. I když chybějí přímé archívni doklady o hodnocení této položky v průběhu povolovacího řízení, absence prvoplánového ideologického přesahu ve studii, ba i uvádění ideologicky nevhodných informací z básníkovy života a o jeho tvorbě²⁰⁷ a celkově rozporuplný náhled na osobnost autorky ze strany českých kulturních ideologů²⁰⁸ toto dílo Elsy Trioletové strukturně odlišují od balzacovských a barbussovských studií (případně celé linie aktuální pokrokové tematiky). Ty byly totiž napsány autory, o jejichž osobnostním profilu a vhodné společenské angažovanosti nebylo nejmenších pochyb. To je též druhý hlavní důvod, proč byl pořízen jejich český překlad. Např. M. Cachin byl dlouholetým politickým ředitelem listu *L'Humanité* a koryfejem Francouzské komunistické strany.²⁰⁹ J. Duclos, člen Ústředního výboru strany, se angažoval společně s Barbussem a Vaillantem-Couturierem

206) MASLIN, N. N. *Vladimír Majakovskij*. Praha : Slovanské nakladatelství, 1950; TAUFER, J. Několik slov o básníkově. In MAJAKOVSKIJ, Vladimír. *Z díla*. Praha : Svoboda, 1950, s. VII–XXXX; V. V. Majakovský. In *Kulturní besedy československo-sovětského přátelství*, 1950, č. 3–4, s. 1–6.

207) Výše citované práce o Majakovském se především snažily básníka oddělit od ruského futurismu a reinterpretovat ho jako osobitého realistického (a „lidového“) autora, plně oddaného komunistické straně. Trioletová naopak „boj proti futurismu“ nepodniká a neváhá zdůraznit básníkovu blízkost s poezií francouzské avantgardy (G. Apollinaire). Předpokládáme, že ideologicky nevhodně musely vyznívat i četné pasáže, ve kterých Trioletová popisovala osobnost Majakovského (např. jeho zálibu v hazardních hrách, alkoholu a ženách) a jeho osobní vazby k ruské rodině E. Trioletové, s jejíž sestrou se Majakovský oženil (např. informace o tom, že se měl údajně dvořit nejdříve samotné Else). K tomu srov. TRIOLETOVÁ, E. *Majakovskij*. Praha : Mladá fronta, 1949, zejm. s. 13, 29, 41–42, 70–71, 75, 81.

208) K tomu srov. pasáž, kterou věnujeme E. Trioletové v následující kapitole o ideologicky nežádoucí literatuře.

209) Srov. např. MAREK, K. Osmdesát let Marcela Cachina. In *Tvorba*, 1949, č. 38 (21. 9. 1949), s. 886.

již v předválečném mírovém a pokrokovém hnutí. Značný ohlas v ČSR mělo rovněž jeho zatčení v květnu 1952 (viz Publicistika a dokumenty).²¹⁰

5.3.4.4 Historiografie

Nejpočetnější skupina čítá šest položek, z nichž čtyři se pojí k dějinám nebo vybraným aspektům Francouzské revoluce (A. Mathiez, *Francouzská revoluce*, Mír: 1952; A. Soboul, *Francouzská buržoazní revoluce*, Rovnost: 1950, 1951; A. Soboul, *Národní armáda za francouzské buržoazní revoluce*, Rovnost: 1951) a zbývající dvě, obě z pera A. Martyho, se týkají vzpoury francouzských námořníků, kteří odmítli bojovat v řadách mezinárodní intervenční armády proti sovětskému Rusku v roce 1918 (*Černomořská vzpoura*, Mladá fronta: 1951, Svoboda: 1952).²¹¹

Náklady dosahovaly maximální výše deseti tisíc výtisků s výjimkou vydání *Černomořské vzpoury* ve Svobodě (12 400 exemplářů). Na rozdíl od řady ostatních položek s odbornou tematikou byla většina historických prací doprovázena českým (obě vydání Soboulový komplexní práce o Revoluci) nebo do češtiny přeloženým vysvětlujícím textem (k Mathiezově monografii předmluvu pro české vydání připraví A. Soboul). U *Černomořské vzpoury* (Svoboda) se objeví jak česká předmluva Berty Štruncové, tak překlad francouzské předmluvy Marcela Cachina a předmluvy samotného autora.

Jak již bylo v úvodní části celé kapitoly řečeno, do oddílu historiografie byl zařazen také autor, který neodpovídá jednomu z hlavních kritérií, jež vymezují aktuální pokrokovou tematiku. Je jím v té době již zesnulý historik Albert Mathiez (1874–1932). Vzhledem k tematice a zaštiťující Soboulově předmluvě, které systémově odpovídají dalším dějepisným položkám, ovšem tohoto autora k aktuální tematice také přičleňujeme.

Ústředním tématem největšího počtu položek je Francouzská revoluce. Tato historická událost byla prostřednictvím francouzských překladů představena v českém prostředí exkluzivně (lze tedy hovořit o extenzivní roli překladů): kromě uvedených odborných prací vyjdou ve sledovaném období 1949–1953 již jen beletristické překlady, a to převážně opět z francouzštiny.²¹² Tři z těchto odborných položek pocházely od „mladého francouzského marxistického historika“ Alberta Soboula (1914–1982), který rovněž „znovuobjevil“ pro české prostředí A. Mathieze.²¹³ Právě Soboulova dialekticko-historická perspektiva,

210) Srov. např. SEKANINOVÁ, G. Život a boj Jacquesa Duclose. In DUCLOS, J. *Za mír, za vládu lidu!* Praha : Svoboda, 1952, s. 6–9.

211) André Marty, člen politbyra ÚV FKS, byl jedním z iniciátorů vzpoury, kterou čeští zprostředkovatelé i autor sám vnímali jako spontánní projev tzv. proletářského internacionálního. Srov. MARTY, A. *Černomořská vzpoura*. Praha : Mladá fronta, 1951, informace na přebalu knihy.

212) Rollandova *Hra o lásce a smrti* (Kvasnička a Hampl: 1949), opakovaně Hugův román *Devadesát tři* (Melantrich: 1952, SNKLHU, SNDK: 1953) a dále soubor povídek *Komisař na Rýně a jiné povídky* východoněmeckého autora Williho Bredela (Naše vojsko: 1952).

213) Mathiez, nemarxistický historik, který se navíc ke konci svého života rozešel s komunistickou stranou, nechápal podle Soboula Revoluci z hlediska dialektického materialismu. Avšak svým důrazem na význam ekonomických podmínek společnosti pro její politický vývoj předznamenal nástup *nové* (marxistické) francouzské historiografické školy. Viz SOBOUL, A. Albert Mathiez a jeho dílo. Předmluva k českému vydání. In MATHIEZ, A. *Francouzská revoluce*. Praha : Rovnost, 1951, zejm. s. 5, 9–11.

s jakou nově přistoupil k analýze revolučních událostí, a jeho osobnostní kvality²¹⁴ byly základními předpoklady pro realizaci českých vydání.²¹⁵

5.3.4.5 Filozofie a politická ekonomie

Tato skupina se skládá ze čtyř položek. Filozofii zastupuje Lukácsova studie o existencialismu (*Existencialismus či marxismus?*, Nová osvěta: 1949) a Garaudyho práce o vztahu náboženství (církve) k politickému systému a ideologii komunismu (*Církev, komunismus a křesťané, Život a práce*: 1951). Do politické ekonomie spadají knižně vydaná přednáška G. Cogniota *Aktuálnost Marxova Kapitálu* (Orbis: 1951) a Creussolova studie *Drahota v kapitalismu a „Pekelný cyklus“* (Orbis: 1951). Náklady těchto položek se pohybovaly od pěti do deseti tisíc výtisků.

Stejně jako v případě literární vědy a historiografie byly tematika a osobnost autora hlavními důvody k vydání těchto titulů. Výjimku představuje György Lukács. Jeho studii podrobil ve své předmluvě jemné ideologické kritice Rudolf Vápeník. Lukáčsovi vytýkal, že v „jeho pokusu o kritiku existencialismu z hlediska dialektického materialismu“ jsou patrné „vlivy idealistického myšlení okcidentálního a zvláště německého ražení, jichž se autor zřejmě dosud nezprostil /.../.“²¹⁶ Vápeník ve svém textu rovněž uvádí, že se i přesto uvažuje o českém vydání Lukáčsových prací o socialistickém realismu.²¹⁷ K němu už ale nedošlo, a to zejména kvůli Lukáčsově zásadní kritice, které byl v Maďarsku po roce 1949 podroben a jež z něho učinila načas ideologicky nevhodného autora ve většině komunistických zemí (výjimku představovala NDR).²¹⁸ Lukács tedy prošel do českého prostředí na samém počátku sledovaného období 1949–1953, a to díky svým předchozím pracím a angažovanému společenskému působení, které se (dočasně) slučovalo (a bylo vysoce oceňováno) s fungováním relativně demokratického režimu. Počátek násilné sovětizace země v létě 1949 (proces s ministrem zahraničí L. Rajkem obviněným z titismu), která vyžadovala umlčení případných kritiků, ovšem Lukáčsovou pozicí zásadně otrásl.

Na rozdíl od Lukáče byli zbývající autoři Roger Garaudy a René Creussol v období 1949–1953 „spolehlivými“ a osvědčenými osobnostmi.²¹⁹ Pozice G. Cogniota byla delikát-

214) Připomíná se např. vřelý autorův poměr k lidovědemokratickému Československu a jeho spolupráce s marxistickou revuí *La Pensée*. Viz SOBOUL, A. *Národní armáda za francouzské buržoazní revoluce*. Cit. dílo, přebral knihy.

215) Význam Revoluce pro komunistickou ideologii, nejen z historického, ale i literárněvědného hlediska (*nová periodizace dějin francouzské literatury zvláště v koncepci J. O. Fischera*) jsme již připomněli v předchozí kapitole.

216) Viz VÁPENÍK, R. Předmluva. In LUKÁCS, G. *Existencialismus či marxismus?* Praha : Nová osvěta, 1949, s. 8.

217) Tamtéž.

218) Útok proti Lukáčsovi byl veden na několika frontách: marxisté mu vytýkali jednak jeho „hegelianství“, jednak kritický přístup k moderní literatuře socialistického realismu sovětského typu (polemiky s J. Révaiem a M. Horváthem) a konečně odstup od politického režimu stalinské diktatury. K tomuto tématu a proměně Lukáčsova postavení v Maďarsku od druhé poloviny padesátých let viz např. BÄHR, E. *La pensée de Georg Lukács*. Toulouse : Éditions Édouard Privat, 1972, zejm. s. 83–94.

219) Srov. např. NA, f. MI-D, IČ 597, K 191. Zpráva o kulturněpolitické situaci ve Francii v březnu 1950 (I. Fleischmann). Kladné počáteční hodnocení se ovšem mohlo změnit (např. Garaudyho pozdější „odpadlictví“).

nější. Vzhledem k tomu, že některá z jeho dalších děl byla podrobena zdrcující kritice, tento autor již více do českého prostředí nepronikl.²²⁰

5.4 Shrnutí

Aktuální pokroková tematika tvoří druhou velkou oblast překladové produkce z francouzštiny v období 1949–1953, a to vedle klasiků, kteří jsou nicméně početně silněji zastoupení jak v celém sledovaném období, tak v jednotlivých letech. Na rozdíl od klasiků, hojně vydávaných i před rokem 1948, je aktuální pokroková tematika, jak ji v restriktivní podobě obsahově (jednotlivé tematické skupiny tří základních žánrových linií) a formálně (např. metoda socialistického realismu) vymezily překlady a ediční politika z období 1949–1953, jen velice sporadicky zastoupena v překladové produkci období 1945–1948.

Pojátkem mezi překlady klasiků a aktuální pokrokovou tematikou je pojem *reinterprétabilité*. Zatímco u klasiků se reinterpretace týkala především nového zhodnocení společenského a literárního významu přeloženého autora a jeho díla (proces „hledání realistických tradic“ francouzského písemnictví), reinterpretace v případě moderní²²¹ literatury směřovala k ideologicky motivovanému přehodnocení celého společenského rámce, v němž vlastní literární tvorba probíhá a který se v literatuře (v širokém slova smyslu) může specificky obrážet. Marxistická reinterpretace, tematizovaná ve francouzských překladech a českých doprovodných textech (lektorských posudcích apod.), zasáhla v první řadě společenské události nejaktuálnější (II. světová válka a poválečný světový vývoj), méně častý byl reinterpretační pohled na události časově vzdálenější (Francouzská revoluce). Reinterpretační proces byl na československé straně centrálně řízený hierarchicky strukturovaným systémem povolovacích institucí. Ty propustily jen ta díla, která z dogmaticky dané ideologické optiky jednostranně pojednávala o společenské realitě. Povoleni byli rovněž jen ti autoři, kteří se s tímto pohledem ztotožnili, a to nejlépe cestou své aktivní účasti na budování *nového světa*.²²²

Dalším společným znakem klasiků a aktuální pokrokové tematiky byl totožný *ideologický význam*, který byl konkrétním vydaným dílům přikládán: šlo o výchovně-vzdělávací funkci literatury neboli informačně-formativní funkci překladů. V případě aktuální pokrokové tematiky se ovšem ve srovnání s klasiky dostává pragmaticky do popředí funkce informační, která se pojí s množstvím faktografických informací obsažených v textu. V žánrové struktuře překladů tomu odpovídá vysoký počet publicistických, manipulativně faktograficky zpracovaných položek,²²³ který početně převyšuje sumu beletristických překladů s aktuální

220) Srov. kladný lektorský posudek V. Jílka z 10. 12. 1951 na Cogniotovu knihu *Réalité de la Nation, l'attrape-nigaud du cosmopolitisme* (1950) a zvláště zásadní kritiku odpovědného redaktora příslušného nakladatelství Dalibora Plichty z 11. 12. 1951. Viz LA PNP, A DP, složka Cogniot, G.

221) Termín moderní používáme v tomto kontextu jako synonymický pro *aktuální* a *pokrokový*. Srov. také ČECH, P. *Idéologie politique et „modernité“ de l'auteur : la réception de Jean-Paul Sartre dans les Pays Tchèques entre 1948–1953*. In *Actes du 8e Séminaire international d'études doctorales*. Prešov : Prešovská univerzita, 2004, s. 20–22.

222) Ne vždy byla ovšem autorova angažovanost postačujícím argumentem k povolení přeložit a vydat jeho konkrétní dílo (C. Roy, Y. Farge aj.)

223) V tomto faktografickém zkruslování je obsažena formativní (výchovná) funkce překladů.

tematikou.²²⁴ Tento nepoměr platí pro období 1950–1952; v roce 1953 se podíl obou hlavních skupin vyrovnává. Nárůst počtu publicistických položek, motivovaný utilitaristickým důrazem na informační funkci textu, je tak možné považovat za jeden z hlavních projevů ediční politiky v oblasti překladu moderní francouzské literatury po roce 1949.

Druhým hlavním rysem je fakt, že českému čtenáři je předkládán *nový* obraz moderní francouzské beletrie. Tento obraz se vyznačuje zvýšeným počtem autorů, kteří jsou do češtiny přeloženi vůbec poprvé (Tillard, Gamarra, Daix aj.) a kteří zároveň vyhovují přísným ideologickým normám. Tito autoři jsou vnímáni jako dědicové a pokračovatelé realisticko-pokrokové tradice (J. O. Fischer, V. Brett). Nový obraz moderní francouzské beletrie je ale silně deformovaný. Obohacení překladové literatury o nově uváděné spisovatele je totiž vykoupeno zásadní ideologickou selekcí, která od českého prostředí odřízne jednotlivce i celé segmenty francouzské soudobé literární scény.

224) V beletrii si funkce informační do jisté míry konkuruje s funkcí estetickou (umělecká fikce), kterou v našem pojetí řadíme pod funkci formativní.